

POLITI HØGSKOLEN

Etterforskning av æresdrap

Kenneth Lanto Bjerkestrand

Erfaringsbasert master i etterforskning

Kull 2017

Innhold

Forord	4
Sammendrag	5
Abstract	6
1. Innledning.....	7
1.1 Introduksjon av temaet og problemstilling	7
1.2 Oppgavens oppbygging	8
2. Metode.....	9
2.1 Datagrunnlag	9
2.2.1 Definisjon og kategorisering av æresdrap.....	10
2.2.2 Kriterier og søkestrategi.....	10
2.2.3 Utvalget.....	11
2.2.4 Datamaterialets samfunnsvitenskapelige kvalitet	12
2.2 Vitenskapelig analyse	13
2.3 Etske betraktninger.....	14
2.3.1 Egen rolle som forsker og reliabilitet.....	14
2.3.2 Stigmatisering av svake grupper	15
3. Teori	16
3.1 Forståelser av æresbegrepet.....	16
3.2 Et perspektiv fra europeisk historie	17
3.3 Diskurser om «vanlig» og æresrelatert vold.....	20
3.3.1 Ordbruk	20
3.3.2 Forskjellige syn på æresbasert vold	21
3.3.3 Maskulinitetsteorier om utøvelse av vold mot kvinner.....	22
3.4 Æresmotiver i «vanlig» vold	24
3.5 Etterforskningsteori	25
3.5.1 Kvalitetskrav til etterforskningen.....	25

3.5.2 Fallgruver i etterforskningen.....	26
3.5.3 Etterforskningsmetode	27
4. Analyse.....	30
4.1 Hvem	30
4.2 Hva.....	34
4.3 Hvor	34
4.4 Hvordan	35
4.5 Hvorfor	37
4.6 Når	43
4.7 Straffeutmåling	43
5. Diskusjon.....	46
5.1 (Mis)forståelser av æresdrap	46
5.2 Fenomenforståelse i etterforskningen.....	49
5.2.1 Etterforskningens formål.....	51
5.2.2 Straffeutmåling	51
5.2.3 Etterforskningsfeil på grunn av misforstått fenomenforståelse	52
5.2.4 Muligheter ved bruk av fenomenforståelse i etterforskningen	54
6. Avslutning	56
7. Kilder.....	58
8. Domsregister	64

Forord

Denne oppgaven representerer en kunnskapsreise fra min oppstart på bachelorutdanningen ved Politihøgskolen i 2010, til videre jobb som etterforsker og etterforskningsleder i politiet, og til slutt et dypdykk i academia gjennom masterprogrammet. På denne reisen har jeg møtt mange som har inspirert, støttet og løftet meg frem. Flere enn jeg kan nevne her. Takk til alle på Majorstuen politistasjon. Jeg vil spesielt trekke frem Inger Larsen, Linn Rosenlund, Terje Løvstad, Line Mari Fremstad og Gjermund Hanssen. Takk for tilliten og at dere satset på meg. Dere ga meg en fantastisk start på yrkeskarrieren og fikk frem det beste i meg. Takk til etterforskerne i «Gruppe 4». Vi var et fantastisk team. Jeg ser tilbake på tiden med dere med glede og savn. Heidi Beckmann, takk for all omtanke, tilrettelegging og motivasjon du har gitt. Du er en unik politileder som inspirerer. Takk til min veileder for oppgaven, Henning Kaiser Klatran. Du har vært en veileder i ordets rette forstand. Jeg vil anbefale alle fremtidige masterstudenter å vurdere deg som veileder. Takk til min gode venn Marius for stadige statusforespørslers og oppmuntring underveis. Du har planlagt en etterlengtet fluefisketur for oss som motivasjon, det har holdt meg gående. Takk til mine foreldre og svigerforeldre for hjelp og støtte til hus, hjem og barn. Så det viktigste til slutt; tusen takk til min kone Maria. Uten deg hadde ikke dette vært mulig. Takk for alt du har gjort for å støtte meg. Takk for tålmodigheten med en tidvis stresset masterstudent som har brukt alt for mange kvelder, inkludert lørdager, på «hjemmekontoret» den siste tiden.

Ormåsen, 11.04.21

Kenneth Lanto Bjerkestrand

Sammendrag

I denne oppgaven analyserer jeg sju utvalgte dommer som omhandler æresdrap eller forsøk på æresdrap. Oppgaven setter søkelys på ulike forståelser av æresdrap og hvordan de kan påvirke etterforskningens kvalitet. Det er anvendt teori fra blant annet sosialantropologi, historie, kriminologi, psykologi, rettsvitenskap og politivitenskap for å belyse temaet. Analysen tar for seg hvordan æresdrap kan forstås i sammenheng med de sentrale spørsmålene i etterforskningsprosessen, hvem gjorde hva, hvor, hvordan, hvorfor og når.

Datamaterialet viser hvordan den *kollektive dimensjonen* ved æren knyttet til kvinnens seksuelle kyskheter gjennom ekteskap og jomfruelighet kan spille en stor rolle ved æresdrap. Krenkelser av denne kan ramme hele slekten og andre familier tilknyttet slekten gjennom forlovelse eller ekteskap. For det andre påpeker dataen *alvoret av å miste ære tilknyttet kvinnenens seksualitet*. Beslutningen om æresdrap ble i noen tilfeller tatt av familiens overhode. Øvrige familiemedlemmer kunne være en del av selve gjennomføringen av drapet. I andre saker var ikke opplysninger om hvem som hadde besluttet drapet. Kun to av de totalt ti ofrene for drap eller drapsforsøk var kvinne. Kjønnfordelingen står i kontrast til en forståelse av æresdrap som drap på kvinner.

Fra teoretiske perspektiver forstås æresbegrepet i æresdrap som en «alt eller ingenting» type ære. Forståelser av ære og æresdrap knyttet til kvinnens seksualitet varierer fra kultur til kultur, og fra landsby til landsby. Drap og vold knyttet til æresbegreper og kvinners seksualitet har også røtter i vestlig kultur og kan knyttes til maskulinitetsteorier. Et fellestrekk mellom æresdrap og «ordinær vold» i nære relasjoner er kontroll over kvinnens seksualitet. For å unngå å bli preget av forutinntatthet i etterforskningen kan en forståelse av æresdrap som en underkategori av «ordinær vold» være fordelaktig.

Abstract

In this thesis, I analyse seven selected judgments that deal with honour killings or attempted honour killings. The thesis focuses on different understandings of honour killings and how they can affect the quality of the investigation. Theory from social anthropology, history, criminology, psychology, jurisprudence, and police science has been used to shed light on the topic. The analysis addresses how honour killings can be understood in connection with the key questions in the investigation process, who did what, where, how, why, and when.

The data shows how the collective dimension of the honour of women's sexual chastity through marriage and virginity can play a big role in honour killings. Violations of this can affect the whole family and other families linked to the family through engagement or marriage. Secondly, it points to the seriousness of losing honour associated with women's sexuality. The decision on honour killing was in some cases made by the head of the family. Other family members were part of the actual execution of the murder. In other cases, there was no information from the investigation about who had decided on the murder. Only two of the totals of ten victims of murder or attempted murder was a woman, who stands in contrast to an understanding of honour killings as murder of women.

From a theoretical perspective the concept of honour in honour killings is an "all or nothing" type of honour. This understanding of honour and honour killing related to women's sexuality varies from culture to culture, and from village to village. Homicide and violence related to notions of honour and women's sexuality are also rooted in Western culture and can be linked to masculinity theories. A common feature between honour killings and "ordinary violence" in close relationships is control over the woman's sexuality. To avoid being influenced by bias in the investigation, an understanding of honour killings as a subcategory of "ordinary violence" be beneficial.

1. Innledning

1.1 Introduksjon av temaet og problemstilling

Under undervisningen i valgemnet «etterforskning av grov vold og drap» var det en temadag om æresrelatert vold og drap. Temaet interesserte meg, fordi jeg har jobbet som etterforsker i voldssaker der begreper om ære har vært et sentralt bevisstema. Undervisningsopplegget ga god informasjon om hvordan kollektiv ære knyttet til kvinnens seksualitet hadde en funksjon i saker om negativ sosial kontroll, kjønnslemlestelse, tvangsekteskap og i ytterste fall familiedrap i minoritetsfamilier. Samtidig begynte jeg å reflektere i ettertid, for det ga ikke mening for meg at æresrelatert vold var avgrenset til minoritetsfamilier innvandret fra Østen og Afrika. Fra min kones arbeid med masteroppgave i kriminologi (Bjerkestrand, 2013) og egen praksis med etterforskning av volds- og narkotikakriminalitet var jeg godt kjent med at æresbegrepet kan knyttes til vold og drap i flere ulike miljøer. Det er likevel etablert en definisjon av æresrelatert vold av flere i politiet som noe som skjer innad i minoritetsfamilier gjennom for eksempel tvangsekteskap (Bjøranger, 2020).

Jeg lyktes ikke i å finne tilgjengelig informasjon om hvilke såkalte æresdrap som har skjedd i Norge utover vilkårlige oppslag i media. Fra min egen kjennskap til politiet vet jeg at fagmiljøet rundt «æresrelatert vold» i minoritetsfamilier er begrenset til noen få enkeltpersoner. De fagpersonene som finnes hevder det er for lav kompetanse på feltet i politiet. Videre mener de at dette medfører at æresrelatert vold ikke blir avdekket, rettsikkerheten til barn i slike familier lider og gjerningspersoner går fri (Hjermundrud, 2020).

Videre i undervisningsløpet kom det frem at utenlandske statsborgere i gjennomsnitt får lengre fengselsstraff i partnerdrapssaker enn norske statsborgere, og tillegges andre motiver som for eksempel «hevne» (S. Vatnar, 2019). Kan det være at feilaktige stereotyper og ordbruk om æresdrap har bidratt til dette? Jeg ble nysgjerrig på om det finnes et kunnskapshull i etterforskning av familiedrap. Slik jeg oppfattet undervisningen blir æresdrap og «norske» partnerdrap/familiedrap sett på som to separate fenomen. I media oppdaget jeg at flere partnerdrap begått i minoritetsfamilier ble omtalt som æresdrap, uten at disse drapene nødvendigvis passet inn i den fenomenforståelsen jeg hadde kjennskap til. Saker der norske menn har drept partner, eventuelt barn og seg selv har tidvis blitt omtalt som «familietragedie» av politiet og gitt liten spalteplass i avisene.

Samtidig stusset jeg på at æresbegreper ikke ble knyttet til vold begått i andre grupper enn minoritetsfamilier. Det er forståelig at de som er opptatt av kunnskap om «æresrelatert vold» i

minoritetsfamilier setter søkelys på nettopp det. Likevel bidrar kanskje det til å skyve fenomenet «æresrelatert vold» enda lenger vekk fra oss selv, og å stigmatisere enkelte minoritetsgrupper? Hvorfor får nordmenn mildere straff for å drepe partneren sin enn utenlandske menn? Muligens ser man annerledes på mennesker som ligner mer på seg selv, og rasjonaliserer handlingene de gjør i større grad. Drap begått på bakgrunn av sterk sjalusi etter utroskap og samlivsbrudd gis kanskje mer forståelse og blir i større grad vurdert som en affekthandling i en rettsprosess enn såkalte æresdrap? Spørsmålet er om disse ulike motivene kan sies å være to sider av samme sak?

I denne oppgaven blir fenomenet æresdrap i Norge belyst i et politifaglig etterforskningsperspektiv. Det er undersøkt hvordan fenomenet kan forstås historisk og i kontekst med vold og partnerdrap begått i majoritetsbefolkningen. Med det ønsker jeg å bidra til en bedre helhetsforståelse for æresdrap. Formålet er å bidra til en bedre etterforskningsprosess gjennom å løfte frem en helhetlig fenomenforståelse for æresdrap i norsk politi. Det er også redegjort for hvilke fallgruver ulike forståelser for æresdrap kan føre med seg i en etterforskning.

Med dette som bakgrunn er problemstillingen jeg ønsket å belyse formulert slik:

«Hvordan kan ulike forståelser av æresdrap i Norge påvirke kvaliteten i politietterforskningen?»

Forskningsspørsmål i oppgaven er:

Hvilke ulike forståelser finnes om æresdrap i minoritetsfamilier i Norge?

Hvilke muligheter og trusler kan de utgjøre for etterforskningens kvalitet?

1.2 Oppgavens oppbygging

Jeg har gjennomgått relevant teori om historie, utbredelse og forståelser av æresdrap. Deretter følger en fremstilling av teori om kvalitet, fallgruver og metodikk i politietterforskning.

Videre baserer oppgaven seg på en etterforskningsfaglig analyse av utvalgte dommer i saker om æresdrap. Jeg har undersøkt hvilke forståelser av æresdrap som kommer til uttrykk i dommene som finnes i Norge. Utvalget av saker er hentet fra domsavgjørelser i saker som etter gitte kriterier kan forstås som æresdrap i minoritetsfamilier. Innholdet er analysert gjennom å bryte ned datamaterialet til hvem som gjorde hva, hvor, hvordan, hvorfor og når. Disse spørreordene er hentet fra etterforskningsteori som er redegjort for i oppgaven. Til slutt

drøftes funnene fra teorien og analysen for å belyse hvilke muligheter og utfordringer ulike forståelser av æresdrap kan gi etterforskningen.

2. Metode

På lik måte som *etterforskning* er basert på en hypotetisk deduktiv metode, må også *samfunnsforskning* forankres i metode for å tilfredsstille de kvalitetskrav som stilles til den. «Metode» er hentet fra gresk, og betyr å følge en viss vei mot et mål. Fra gresk stammer også ordet «*hermeneutikk*», etter den greske guden Hermes, sønn av Zeus (Kinander, 2005, s. 199-200). Han fungerte som et sendebud fra gudene til menneskene. Den opprinnelige betydningen av hermeneutikk var oversettelsen av kommunikasjonen som foregikk mellom menneskene og gudene (Kinander, 2005, s. 199-200). I dag forstås hermeneutikk som fortolkningslære og er et begrep for vitenskapssynet i samfunnsvitenskapelig forskning (Dalland, 2012).

Et gjennomgående tema i oppgaven er menneskers avhengighet av å tolke, forenkle og å sette informasjon i sammenheng for å gi den mening. Man bruker forforståelse for å gjøre denne prosessen enklere. Det er helt nødvendig for å effektivt forstå virkeligheten som foregår rundt oss, og å gi mening til data i en analyse (Christoffersen, Tufte & Johannessen, 2016, s. 34-36; Robson & McCartan, 2016, s. 286). Metode i samfunnsvitenskapelig forskning handler om hvordan man kan samle inn, analysere og *tolke* data på en god måte. Samtidig som nøkkelen til god samfunnsvitenskapelig forskning ligger i fortolkning, er det også her svakheten kan ligge. Forskeren er avhengig av sin egen forståelse av hvordan samfunnet henger sammen for å tillegge mening til dataene (Christoffersen et al., 2016, s. 286; Robson & McCartan, 2016, s. 286) I motsetning til naturvitenskapelig forskning er forskeren selv deltager i samfunnet han studerer, som påvirker fortolkningen av data.

2.1 Datagrunnlag

Fenomenet æresdrap er sjeldent i Norge, og fenomenforståelsen er lav. Derfor kan det være verdifullt å analysere dommene som finnes i et etterforskningsfaglig perspektiv for å skape et bedre forståelsesgrunnlag. Utvalget er ikke avgrenset i antall. Det inneholder alle dommer funnet gjennom moderne rettshistorie publisert i Lovdata Pro som passer i kriteriene som er lagt til grunn for utvelgelsen. Derfor representerer utvalget også en uoffisiell oversikt over æresdrap etter de gitte kriterier for utvalget.

2.2.1 Definisjon og kategorisering av æresdrap

Definisjonen på æresdrap er omstridt. Litteraturen har ulike oppfatninger om hva æresdrap er, og om et drap begått med æresmotiver skal kalles et æresdrap av den grunn. Selv Unni Wikan, som har blitt foretrukket som sakkyndig av påtalemyndigheten i Norge under rettsforhandlinger, erkjenner at hun har vært i sterk tvil om hvilke drap som kunne defineres som æresdrap (Wikan, 2003).

I flere saker fremkommer det ikke pålitelig informasjon om hva som var gjerningspersonens egentlige tanker og motiv bak drapshandlingen. Dette kan både være fordi saken ikke er tilstrekkelig etterforsket opp mot motiv og bakenforliggende forhold. Videre kan gjerningspersonen(e) og andre parter i saken ha forklart seg forbeholdent. Det kan også være usikkerhet om troverdighet og pålitelighet til forklaringen(e).

En utfordring med å føre en oversikt over eller definere æresdrap er at det ikke finnes en kategorisering eller statistikkgruppe av drap som inkluderer æresdrap. Den nasjonale drapsoversikten som publiseres hvert år av Kripos spesifiserer hvilken type relasjon det er mellom offer og gjerningsperson, men ikke ære som motiv (Kripos, 2020). Innes (2003, s. 44-51) presenterer sju ulike underkategorier som drapsetterforskere i England bruker for å klassifisere drap. Han presenterer også statistikk over drap begått i England. Ingen steder finnes det en kategori eller statistikkgruppe spesifisert for æresdrap. I norsk strafferett kategoriseres ikke drap i ulike kategorier utover hvilken type subjektiv skyld gjerningspersonen har hatt, eventuelt samtykke fra den drepte og medlidenhetsdrap (Straffeloven, 2005). Æresdrap er ingen juridisk kategori eller et juridisk begrep i Norge. Det er heller et språklig begrep som forsøker å beskrive et fenomen. Det finnes derimot land som anvender æresdrap som et juridisk begrep, nasjonalt eller blant lokale myndigheter. Eksempler på dette er Jordan, Pakistan og kurdiske deler av Irak og Tyrkia (Wikan, 2008, s. 43).

2.2.2 Kriterier og søkestrategi

Kriteriene for hvilke dommer som er inkludert i utvalget baserer seg på den forståelse Wikan (2008) legger for æresdrap. Hun mener æresdrap er et drap begått i «... hensikt å gjenreise æren for et kollektiv – en slekt, familie, klan eller etnisk gruppe» (Wikan, 2008, s. 65). Videre skriver hun: «æresdrap er, som nevnt, overveide, overlagte drap, som regel basert på sammensvergelse av personer som har felles interesse av å gjenreise sin ære» (Wikan, 2008, s. 66).

Det er satt som kriteria at det krenkede kollektivet i saken er gjerningspersonens minoritetsfamilie. Partnerdrap er ikke tatt med i utvalget. Som beskrevet i teorikapittelet kan det være æresmotiver i partnerdrap, men om disse æresmotivene deles av øvrig familie er vanskelig å fastslå.

For å finne frem til utvalget har jeg brukt søke- og kategoriseringsfunksjoner i Lovdata Pro. Jeg har søkt på saker kategorisert som drap og drapsforsøk kombinert med søkeord som «ære», «æresdrap», «søster», «svigerbror», «bror», «datter», «far», «fetter», «onkel» med flere. Samtidig har jeg også foretatt nettsøk i Google og de største nettavisene, der jeg har søkt på «æresdrap», «æresdrap i Norge», «dømt for æresdrap» og «tiltalt for æresdrap». Ved treff på saker i nettaviser har jeg brukt informasjon fra nyhetsartikkelen til å søke frem aktuell domsavgjørelse i Lovdata Pro. En svakhet ved søkestrategien er at andre bør ha forstått drapet som æresdrap og kalt det det for å komme opp som treff i mine søk. I tillegg er det flere saker som har så ferske dommer at de ikke er blitt publisert på Lovdata Pro enda. Nettsøk i Google favoriserer nyhetsoppslag av nyere dato, og man skal ikke langt tilbake i tid før nettaviser ikke var like vanlige.

2.2.3 Utvalget

Resultatet av søkestrategien og kriteriene ble sju forskjellige dommer:

- «**Drammen**»: Tyrkisk familiefar og hans to sønner ble dømt for drap på en annen tyrkisk mann. Han skal angivelig ha voldtatt families 17 år gamle datter. Drapet skjedde i Drammen i 1982. Innhentet dom: Rt-1984-1146
- «**Holmlia**»: På Holmlia i 1988 drepte norskpakistanske Khalid Javed sin høygravide søster og hennes ektemann (Meland, 2005). Søsteren hadde giftet seg uten sin far eller brødres samtykke. Innhentet dom: Rt-1989-445
- «**Ås**»: En 24 år gammel pakistansk statsborger drepte en kioskeier i 1993 ved Gamle Mossevei i Ås. Avdøde var dømt for vold med døden til følge ovenfor faren hans i 1983, ti år tidligere. Innhentet dom: Rt-1994-1392 og LE-1994-100
- «**Stavanger**»: I 1998 i Stavanger stakk en 27 år gammel Iransk-kurdisk mann sin søsters kjæreste med kniv to ganger hjertet slik at han døde. Søsteren var skilt fra en mann i Iran og giftet seg på nytt i Norge. Deretter separerte hun seg, og ble kjæreste med en ny mann. Dette kunne ikke broren tolerere. Innhentet dom: LG-1999-424
- «**Pakistan**»: Et pakistansk ektepar bosatt i Norge og ektemannens bror ble dømt til fengsel for medvirkning til overlagt drap på tre menn i Pakistan. Drapene skjedde i 2013 og ble utført av ekteparets nevø i familiens villa i Pakistan. Den ene drepte

mannen hadde giftet seg med ekteparets datter uten deres tillatelse. Mannens bror og far ble også drept. Innhentet dom: LB-2016-7485

- «**Fredrikstad**»: En afghansk familiefar ble dømt til sju års fengsel for å avtale at to menn skulle få betaling for å drepe hans datters kjæreste i 2014. Kjæresten var ikke ønsket eller godkjent av familien. Innhentet dom: LB-2015-56903 og HR-2016-2269-A
- «**Oppegård**»: En annen afghansk familiefar ble i september 2019 dømt til fengsel i sju år og tre måneder i Follo tingrett for drapsforsøk på sin 18 år gamle datter. Hun hadde flyttet fra familien, og det gikk et rykte om at hun hadde hatt et utenomekteskapelig seksuelt forhold til en gutt. Jentas mor og søsken var delaktige under drapsforsøket, og ble dømt for vold mot jenta. Domsavgjørelsen er ikke publisert, men gjengitt i media (Hopperstad, 2019).

2.2.4 Datamaterialets samfunnsvitenskapelige kvalitet

Kvalitet i samfunnsvitenskapelig forskning kan måles etter kriteriene *pålitelighet, gyldighet/troverdighet og generalisering/overførbarhet* (Christoffersen et al., 2016, s. 231; Tjora, 2017, s. 231)

Pålitelighet eller relabilitet avgjøres av nøyaktigheten til den dataen man innsamler, hvordan man samler den inn og bruker den (Christoffersen et al., 2016, s. 36-37). Fra det som har skjedd i virkeligheten frem til hva som kommer frem i retten og videre det som blir protokollert i domsavgjørelsen er det to ledd med selektering av informasjon på veien. Detaljrikdommen i de eldre domsavgjørelsene er vesentlig mindre enn i de av nyere dato. Dommene må ses på som en forenklet versjon av det som virkelig har skjedd. Domstolen kan ha oversett viktig informasjon på bakgrunn av manglende interesse eller forståelse for kulturen de involverte i saken tilhører. Etterforskningen kan også ha hatt begrensinger i hvilken informasjon som ble innhentet om saken. Samtidig vil man kunne legge større pålitelighet til data fra en domstol enn mange andre kilder. Påliteligheten til informasjonen som kommer frem i retten er vektet og vurdert av jurister som er opplært i en streng bevisvurdering. Retten har en profesjonell og objektiv rolle i sin vurdering av informasjonen. Informasjonen skal ha blitt kvalitetssjekket både gjennom politiets etterforskning og under rettsforhandlingene.

Troverdigheten, eller gyldigheten handler om dataene faktisk svarer på problemstillingen eller forskningsspørsmålene (Johannessen et. Al. 2016 s. 232; Tjora 2017 s. 232-233). I denne oppgaven kan man diskutere hvorvidt analyse av dommer i saker om æresdrap er relevante for

å bidra til å påvirke kvaliteten i etterforskningen. I kontrast til samfunns- og fagdebatten om hva æresdrap er og hvordan den bør håndteres, forholder dommene seg til jussen i saken. Retten skal være objektiv og bedømme de tiltalte etter gjeldende rettsprinsipper. Den samme type rolle har politiet i håndteringen av æresdrap. Dataene snakker samme fagspråk, om samme temaer og med samme fagperspektiv som etterforskningen. Hvis det stemmer at politi og rettsvesen ikke har tilstrekkelig god fenomenkunnskap om æresdrap vil heller ikke rettsbøker inneholde all nødvendig data om fenomenet, fordi det ikke er undersøkt eller beskrevet i dokumentene

Generalisering måles ut fra hvilken grad funnene i undersøkelsen kan overføres til en større eller annen gruppe enn utvalget (Christoffersen et al., 2016, s. 233). Basert på sju dommer kan man ikke generalisere i et statistisk perspektiv. Christoffersen et al. (2016) forklarer at ved kvalitativ forskning bruker man heller begrepet *overføring* av kunnskap istedenfor generalisering. Videre kan for eksempel denne type forskning brukes til å skape forståelser for lukkede og ytterliggående miljøer (Christoffersen et al., 2016). Spørsmålet blir heller om dommene kan bidra til å skape overføring av forståelser for enkelte lukkede minoritetsmiljøer der æresdrap forekommer. Wikan (2008) hevder det spesielle ved æresdrap er systematikken bak dem. Denne systematikken baserer seg på de samme grunnleggende æresbegrepene. Kunnskapen fra enkeltsaker kan derfor overføres til andre. Samtidig forklarer Wikan at hva som er ærbart varierer fra kultur til kultur. Det er også store forskjeller innad i ulike land for hvordan man praktiserer æreskodeksene, og om æresdrap forekommer (Landinfo, 2009b; Wikan, 2008). Det er derfor ikke sikkert at alle æresdrap foregår på samme måte eller etter samme regler som de i utvalget. I forhold til overførbarheten er det en svakhet at det ikke tidligere er gjennomført forskning av vesentlig grad på fenomenet æresdrap i Norge. Dataene i internasjonal forskning på æresdrap og partnerdrap er ikke nødvendigvis overførbare til Norge.

2.2 Vitenskapelig analyse

Jeg har gjennomført en analyse av sju utvalgte dommer i saker om æresdrap. Analysen tar utgangspunkt i 6HN-spørsmålene fra etterforskningsteori. I motsetning til en hverdagslig betraktning inneholder en vitenskapelig analyse noen faste punkter. Data leses på samme måte med et sett like analytiske spørsmål som stilles til alle fremstillingene (Johannessen, Rafoss & Rasmussen, 2018). Analysen er drevet av forskningsspørsmålene i oppgaven, og jeg søker etter svar på forskningsspørsmålene gjennom analysen. En god vitenskapelig analyse bærer

preg av grundighet, bevissthet og gir svar på forskningsspørsmål (Johannessen et al., 2018, s. 26).

Det er innhentet relevante domsavgjørelser i saker om æresdrap publisert på Lovdata Pro. I analysen blir datagrunnlaget og teori brukt til å besvare analysespørsmålene: «hvem som gjorde hva, hvor, hvordan, hvorfor og når». I tillegg er det et spørsmål om straffeutmåling. Målet med analysen er å svare på problemstillingen ved å konstruere en fenomenbeskrivelse av æresdrap i minoritetsfamilier som har overføringsverdi til etterforskning. Derfor brukes 6HN-spørsmålene fra teori om «etterforskningssirkelen» som analysespørsmål. Rekkefølgen på spørsmålene opprettholdes i analysen for å oppnå samme struktur som i etterforskningsmetode. Spørsmål om straffeutmåling er relevant for etterforskningens kvalitet. Et av formålene ved etterforskningen er å innhente nødvendig informasjon for å forberede rettens straffeutmåling. Analysespørsmålene som er basert på etterforskningsmetode vil gjøre analysen lettere overførbar til bruk i etterforskning. Analysen er *teoridrevet*, kjent som deduktiv analyse. En teoridrevet analyse lar teorien på forhånd definere hva som er interessant i data (Johannessen et al., 2018, s. 37).

2.3 Etiske betraktninger

2.3.1 Egen rolle som forsker og reliabilitet

Idealet for en forsker er å være helt objektiv og nøytral om det emnet han forsker på. Det er ikke jeg. Min arbeidsstilling er for tiden politifaglig etterforskningsleder. Jeg er en del av fagmiljøet oppgaven rettes mot. Jeg har selv vært etterforsker i voldssaker der det har kommet frem æresmotiver for handlingen. Er jeg da nøytral i min forforståelse av temaet, og hvordan dette kan påvirke reliabiliteten til oppgaven?

Styrker

Heldigvis er min dobbeltrolle også positiv og kanskje nødvendig for å lykkes med denne oppgaven (Tjora, 2017). Min erfaring med etterforskning og æresrelatert vold er en fordel for å stille relevante forsknings- og analysespørsmål i oppgaven. Det kan også hjelpe meg med å gjøre koblinger i teori og empiri utenforstående ikke hadde sett (Tjora, 2017). Ifølge modell av Brown (1996) kan min forskningsrolle ovenfor etterforskningsmiljøet kalles «innside innside rolle». Videre hevder Brown en slik rolle gir fordeler ved inngående forkunnskap om profesjonen og faget. Samtidig består en stor del av oppgaven av andre fagperspektiver enn kun etterforskning. I disse faglige temaene har jeg ikke den samme nærheten, men heller ikke forkunnskapen. Christoffersen et al. (2016) mener data er avhengig av forforståelse for å

kunne tolkes. Videre er forkunnskapen avgjørende for hva forskeren søker etter og hvordan han tolker data. Derfor har jeg brukt betydelig tid på å oppdatere meg på relevant litteratur om temaet før oppgaven ble skrevet.

Svakheter

En utfordring er hvordan bruken av forkunnskap i forskning kan være ubevist fra forskerens side, og ubeviste utvelgelser kan prege resultatet av forskningen (Christoffersen et al., 2016). Med forkunnskap kan man få forhåndsforventninger om hvilke resultater oppgaven vil gi. Det kan påvirke hvordan teori og empiri blir utvalgt og tolket. Egen erfaring fra etterforskning av lignende saker kan gi negativ påvirkning på tolkning hvis man tillegger personlige erfaringer fra enkeltsaker allmenngyldig vekt. Brown (1996) poengterer at inngående kunnskap om fagfeltet man forsker på også skaper utfordringer ved at man kan bli hemmet i forskningen. De etniske retningslinjer for forskning har krav om uavhengighet og objektivitet som må etterleves. Retningslinjene kan være vanskeligere å innfri hvis man er en «innsider». Tjora (2017) advarer om at høy kunnskap om emnet kan føre til mer forutinntatt forskning. Asbjørn Rachlew (2010) påpeker at de etiske retningslinjene er av særlig relevans når man forsker på egen profesjon. Han mener man må tvinge seg selv til å ta tilstrekkelig distanse til profesjonen for å lykkes med å innfri de etiske retningslinjene. Asbjørn Rachlew (2010) underbygger denne påstanden med at en forsker vil ta med seg erfaringer, fordommer og ubeviste kognitive funksjoner som vil påvirke forskningen.

Ved analyse av data fra dommene og teori fra forskjellige fagtradisjoner hviler mye av resultatet på min egen utvelgelse, tolkning og sammenkobling av data. Resultatet er en betraktning og sammenkobling av mine egne tolkninger av teori og empiri som bevist eller ubevist kan være preget av min forforståelse. Jeg lyktes sannsynligvis ikke i å bli objektiv, men har forsøkt å være *bevisst* min egen subjektivitet. All informasjon og data i oppgaven er hentet fra åpne tilgjengelige kilder, og innhentet uavhengig av min arbeidsstilling i politiet.

2.3.2 Stigmatisering av svake grupper

Denne oppgaven står i fare for å bidra til å stigmatisere minoritetsgrupper som er assosiert med æresdrap. Strange (2014) påpeker at mediedekning av æresdrap begått av ikke-kristne i vestlige land står i fare for å øke fremmedfrykt. Fortellinger om kvinnesyn og æresdrap i muslimske miljøer blir brukt av ytterliggående grupper i innvandringsdebatten. Vi har også hørt at forkunnskap om et emne kan øke forutinntatthet og ubeviste kognitive tolkninger. Det har derfor vært viktig å skape et balansert perspektiv på æresdrap. En del av oppgaven handler om vår egen kulturs tilknytning til æresdrap. I oppgaven fremkommer det også at æresdrap på

ingen måte er et unikt muslimsk fenomen eller forankret i Islam. Det er også påpekt at feil anvendt fenomenforståelse om æresdrap kan føre til forutinntatthet, etterforskningsfeil og etiske utfordringer.

3. Teori

3.1 Forståelser av æresbegrepet

De første umiddelbare assosiasjoner man får rundt æresbegrepet kan gjerne være positive. Vi deler ut æresmedaljer og priser til personer som har utvist ekstraordinær innsats ved uselviske handlinger. Det er derimot viktig å ha en dypere og bredere forståelse i bunn hvis man skal forstå logikken i æresmotivert vold. I enkelte miljøer er det nemlig viktigere å unngå vanære for enhver pris enn å oppnå anseelse og status for gode handlinger.

Ære er et komplekst begrep som det er vanskelig å definere kort. Wikan (2008) mener ære er det vanskeligste sosiale begrepet å forstå fullt ut. Grunnen til dette er at ære består av ulike dimensjoner, og må forstås i kulturell og historisk kontekst. Historiker ved NTNU Jan Frode Hatlen har uttalt at bredden i æresbegrepet kan muligens best forstås som en kategori sosiale verdier, fremfor en enkel verdi eller begrep (Hatlen, 2009). Wikan (2008) forklarer at i mange språk er æresbegrepet delt i to ulike fenomen. For eksempel skiller de på tyrkisk, kurdisk og persisk mellom *namus* og *shirif*.

Namus er en «enten eller» type ære. Den kommer ikke i grader. Æren kan kun opprettholdes eller mistes og gjenopprettes. Det er denne typen ære som best forklarer æresdrap i minoritetskulturer som vi skal se nærmere på. Motsatsen til *namus* kan kalles vanære. Æren er da totalt bortfalt.

Shirif kan bedre sammenlignes med status, rang og anseelse. Den kan økes eller minskes.

Et annet aspekt av begrepet kan man kalle *ærefrykt*. Dette kan både vise til ærefrykt overfor en guddom (Wik, Olsen & Galta, 2005, s. 123) eller overfor en person eller gruppe. Bjørge og Carlsson (1999, s. 38-39) skriver om hvordan innvandregjenger og MC-gjenger bruker vold for å vinne ære og respekt. Både som individ innad i gjengen, men også kollektivt mellom gjengene. Giertsen (2000) presenterer en forståelse av vold i enkelte miljøer som symbolsk kapital. Hennes informant forklarte at man ikke kan gi etter eller trekke seg. Da vil man ikke kunne gå trygt på gata, og bli et ransoffer annenhver dag. Giertsen kobler dette mot æresbegrepet, og forklarer at mangel på forsvar mot angrep vil åpne for nye angrep og den sosiale immuniteten smuldrer opp. Overført til æreskodeksen beskrevet av Wikan (2008) kan

et angrep betyr mer enn slagsmål og ran. Angrep på familiens ære kan like gjerne komme innenfra, ved at kvinnene i familien får kjæreste uten tillatelse fra familien.

Wikan (2003) forklarer at en kurdisk familie uten ære kan få problemer med forretningsrelasjoner, politiske forbindelser og med å få giftet bort kvinnene i familien. Respekt og ære er to sider av samme sak, og respektvokabularet er økende og lever i beste velgående i det vestlige samfunn (Wikan, 2008).

3.2 Et perspektiv fra europeisk historie

I dag blir æresdrap sett på som noe ikke-vestlig og fremmed. Er æresdrap noe som oppsto i andre kulturer, eller finnes de samme tradisjoner i vår egen historie? Ser vi tilbake på vår egen historie kan vi finne sterke tradisjoner for vold relatert til ære også i europeiske og vestlige kulturer.

Ære er et begrep med lang historisk betydning. For mange var (og er) ære det viktigste i livet, og til og med viktigere enn livet selv. Det finnes beskrivelser av æresdrap gjennom europeisk historie tilbake til gresk-romersk tid. Strange (2014) hever æresrelatert vold ligger i kjernen av vestlig kultur med røtter tilbake til gresk-romersk historie.

3.2.1 Gresk-romersk tid

Historiker Hatlen (2009) ved NTNU har skildret dette. I en artikkel har han gjennomgått 16 familiedrap i romerske kilder. Han mener disse har mye til felles med det som omtales som æresdrap i dag. Innholdet under er hentet fra hans artikkel.

Menn kunne bli beordret drept av sine fedre for brudd på ærefulle dyder; tapperhet og lojalitet i militær strid, samt troskap mot staten. Kvinner kunne på samme måte bli drept ved mangel på seksuell anstendighet. Man kunne sette inn ekstreme tiltak for å beskytte familien mot kvinnelig seksuell uanstendighet. I likhet med fortellingene om dagens æresdrap, førte slike brudd på æreskodeksen ikke bare til vanære for en selv og nærmeste familie, men hele slekten.

Egnatius Mecennius, som levde rundt år 700 f.Kr., skal ha slått sin kone i hjel med en klubbe fordi hun hadde drukket vin. Vindriking var forbudt for romerske kvinner, da man anså at dette kunne føre til utroskap. Et annet eksempel er *Lucius Brutus*, som grunnla den romerske republikken i år 510 f.Kr. ved å fordrive det tidligere kongedømmet. Han skal ha beordret sine sønner halshugget året etter da de illojalt mot ham skal ha forsøkt å gjeninnsette kongen.

Konsekvensene ved slike overtredelser var på langt nær alltid drap. For kvinner kunne reaksjonen ved for eksempel å gå ut av huset uten å dekke seg til være skilsmisse. Menn som deserterte fra militæret, kunne bli utstøtt av familien og sendt i eksil. Et interessant aspekt ved drapene er om de kan anses som affektdrap eller overlagte drap. De fleste av familiedrapene i romertiden ble begått i affekt. *Keiser Augustus* lagde i år 27 f.Kr. lover som omhandlet seksualitet. Utroskap kunne straffes med døden, men det kunne ikke utføres av ektemannen lenger. «Pater familias», storfamiliens eldste mann, skulle foreta denne beslutningen. Dette ble begrunnet i at ektemannens sinne kunne gjøre han beslutningsudyktig i slike saker.

3.2.2. Norrøn tid, middelalder og moderne tid

Hatlen (2009) trekker en linje i vår europeiske historie fra romertiden og den greske antikken, som han kaller «den vestlige sivilisasjonens vogge» utover til middelalder og videre frem til siste halvdel av 1900-tallet. Videre nevnes et eksempel fra middelalderens Frankrike der en kvinne ble brent levende av familien sin for å ha stukket av for å gifte seg med en mann som ikke var godkjent av familien. I England straffet man utro kvinner med å overføre alle eiendeler til ektemannen og kutte av de nesen og ørene. Lovverk som gjør drap på utro kvinner straffefritt eller formidlende har eksistert i både USA, Frankrike, Spania, Italia, Tyrkia og Portugal frem til nyere tid. Sist ut med å fjerne en slik lov var Italia i 1981 (Hatlen, 2009).

3.2.3 Dueller

Hvordan drap i ærens navn har vært betraktet som edelt og applaudert kan også ses gjennom lange tradisjoner med dødelige dueller mellom menn i europeisk og nord-amerikansk historie (Strange, 2014).

Holmgang er en duellform fra norrøn tid er beskrevet i *Gunnlaug Ormstunges saga*, en islendingssaga nedskrevet rundt år 1200 (Nordbø, 2019). Hovedpersonene i sagaen, Gunnlaug og Ramn, kjemper om kjærligheten til Helga den fagre. Gunnlaug og Helga var forlovet, men da han ikke kom tilbake fra utlandet til avtalt tid giftet hun seg med Ramn istedenfor. Rivaliseringen ender med holmgang i Norge, hvor begge til slutt dør av skadene. Holmgang ble avskaffet i Norge etter kristendommen ble innført.

Strange (2014) skriver om hvordan middelalderens riddere i Europa omfavnet maskuline æresverdier. Kontroll over kvinner var en av disse verdiene. Menn som fornærmet en ridder skulle bli utfordret til kamp, og tradisjonen med dueller mellom samfunnets ytterste elite-menn har historier frem til 1920-tallet. Et viktig aspekt ved forventningene til en ridder eller «gentleman» var at han kunne kontrollere aggresjonen. Derfor ble det sett på som mer

ærverdig å kjempe en strengt regulert duell hvor begge menn hadde like forutsetninger. Mennene som kjempet disse duellene, var oftest medlemmer av sosiale elite-grupper og gjerne med sterke knytninger til staten. Praksisen med dueller var knyttet til kulturen på militære akademier. Et eksempel på en slik duell er duellen mellom Alexander Hamilton og Aaron Burr i USA i 1804. Begge menn var ledende politikere i landet. Funksjonen til duelltradisjonen handlet om et syn på maskulin ære som definisjonen på en «gentleman» og en mulighet til å oppnå dette ved å fremvise verdier som stort mot, nulltoleranse for fornærmelser og vilje til å ofre livet for æren. Wikan (2008) understreker at menn kunne risikere livet for ubetydelige æreskrenkelser. Alternativet ved å ikke ta opp duellen var å bli sosialt nullt. Selv om man tapte duellen, beholdt man æren. Æren ble altså løftet opp høyere enn selve livet.

3.2.4 Blodhevn

Det finnes også beskrivelser i europeisk historie om såkalt *blodhevn eller blodfeider* (Grøndahl, 2019, s. 163-164; Wikan, 2008, s. 15 -16). Professor i sosialantropologi Bjørn Enge Bertelsen (2020) skriver om blodhevn i store norske leksikon; Blodhevn er kjent blant mange folkeslag gjennom historien. I Europa er den mest kjent fra norrøn tid i Norden og helt frem til dags dato i noen søreuropeiske samfunn. Blodhevn er drap på et medlem av en annen slekt eller klan som har utøvd et foregående drap eller krenkelse på din egen slekt eller klan. Blodhevn ble sett på som en plikt i Norden i norrøn tid, og var forankret i tidlig lovverk. Drapet kunne være på den personen som hadde ærekrenket eller drept noen i din slekt, men den kunne også bli utført på andre familiemedlemmer i den motstridende slekten. Blodheven kunne dermed gå i sirkler og bli til svært langvarige konflikter mellom slekter og klaner. Blodhevn forkommer som hovedregel i samfunn der det ikke finnes noen stat, eller der staten ikke har legitimitet. Slik kan volden ha en livsnødvendig funksjon; i kamp om knappe ressurser og overlevelse for slekten var man nødt til å vise styrke (Aase, 2004). I dag er blodhevn mest kjent fra Sør-Italia, Sicilia og Korsika der det omtales som «vendetta» (Grøndahl, 2019).

Wikan (2008) bruker blodhevn som et eksempel på hvordan ære og frykt kan være to sider av samme sak. Krysskulturelt og historisk er ære nært forbundet med frykt. En ærerik mann spilte gjerne på frykt for å sette seg i respekt. For å forstå den samfunnsmessige funksjonen til ærefrykt bygget på vold kan man se til Aase (2004). Hun har sammenlignet skildringer av æreskultur på Island i norrøn tid med kvalitative studier av dagens innvandrergrupper i Oslo. Aase poengterer den grunnleggende forskjellen mellom æresrelatert vold i et statsløst

samfunn og i et samfunn der staten har legitimitet. Videre hevder hun at i et statsløst samfunn der familien, slekten eller klanen er din beskytter, skaper volden orden og struktur. I et samfunn med sterk stat slik som dagens Norge, skaper den derimot en konflikt mellom de to ulike måtene å organisere samfunnet på.

3.3 Diskurser om «vanlig» og æresrelatert vold

Det pågår en debatt om æresrelatert vold er en underkategori av det ordinære familievold- og partnerdrapsfenomenet i vestlige land, eller om det skal ses på som et separat kulturelt fenomen. Vold i nære relasjoner er i seg selv et komplekst fenomen. Voldsbegrepet kan forstås på ulike måter, med ulikt omfang. I Norge er psykisk vold og all vold, også «oppdragervold» mot barn, kriminalisert gjennom straffelovens (2005) § 282. Det er ikke universell enighet om dette, eller hva som omfattes av voldsbegrepet (Kate Mevik, Ole Greger Lillevik & Edvardsen, 2017).

Å drepe et familiemedlem i Norge er forbundet med så stor skam at flere som begår partnerdrap tar sitt eget liv umiddelbart i etterkant (Fjelldalen, 2011). Da er det ikke lett å forstå hvordan noen i en annen kultur kan være offentlig stolte av samme handling. Skammen forbundet med vold mot kvinner i vår kultur forklarer muligens at denne type vold ofte er skjult for offentligheten i Norge. Kan det være at våre vestlige verdier om individets frihet og rettigheter fører til en så stor verdikonflikt med æresdrap at vi overser likhetstrekk mellom vår egen familievold og den fra andre kulturer? Undervurderer vi overlegg og æresmotiver i «norsk» familievold, samtidig som vi fordømmer æresdrap som usiviliserte og bestialske? Hvilke utfordringer finnes ved å omtale dette som to forskjellige fenomener?

3.3.1 Ordbruk

Et viktig aspekt ved dette er hvilke begreper vi bruker for å omtale drapene. Skjørten (2005) har skrevet en analyse av medias fremstilling av familiedrap, med søkelys på forskjell mellom «norske» drap og drap i minoritetsfamilier. Hun kom frem til at familiedrap blant etnisk norske familier omtales med andre begreper og perspektiver. For eksempel uttaler politiinspektør Trygve Ritland til VG at «... dette er en familietragedie...» (VG 29.02.2002 i Skjørten, 2005, s. 10) etter et drap på samboer og selvdrap utført av en etnisk norsk mann. Tragedie er synonymt med ulykke eller katastrofe (Språkrådet, 2021). Videre skriver Kristin Skjørten at medieomtalen er begrenset i slike saker, og det kan fremstå som om sakene er uten gjerningsperson og drapsoffer. Familiedrapene blant etniske nordmenn blir gjerne omtalt og forstått med individualpsykologiske forklaringer (Skjørten, 2005). I sakene blant

minoritetsfamilier blir derimot gjerne kulturelle forklaringer trukket frem, med fokus på manglende likestilling og et negativt syn på kvinner (Skjørten, 2005). Selv om uttrykket «familietragedie» ikke er usant kan det ha store konsekvenser for hvordan drap forstås. Hvordan man forteller en fortelling kan bidra til å etablere sammenhenger og vinkle forståelsen på en bestemt måte (Johannessen et al., 2018)

S. Vatnar (2019) viser til at innvandrere og immigranter i større grad blir tillagt motivet «hevne» av politiet i partnerdrapsaker, og får lengre straff enn etniske nordmenn. Samtidig peker hun på at partnerdrap knyttes til motiver for vold som ikke baserer seg på kultur. (S. Vatnar, 2019). Muligens er dette et uttrykk manglende fenomenforståelse hos norsk politi som går ut over rettsikkerheten.

3.3.2 Forskjellige syn på æresbasert vold

Bredal (2014) skriver om forskjellige syn på «ordinær» vold og æresbasert vold. Hun viser til hvordan en håndbok for den svenske påtalemyndigheten kan konstruere et syn på nordisk familievold- og drap som mindre grov. Håndboken gjør et forsøk på å skape en fenomenbeskrivelse av æresdrap og hvordan de skiller seg fra ordinære partnerdrap:

- Æresvold involverer normalt flere gjerningspersoner fra familien/klanen, mens i ordinær vold er det som regel kun en.
- I æresbasert vold er det som regel stor lojalitet til gjerningspersonene fra stor-familien og deres nettverk. I ordinær vold er det liten eller ingen lojalitet fra gjerningspersonens nærmeste.
- Gjerningspersonene i æresbasert vold opplever ingen anger, men heller stolthet over hva de har gjort. De søker anerkjennelse fra sin storfamilie eller etniske gruppe for volden. I ordinær vold opplever gjerningspersonen ofte anger og endrer atferd etter handlingen.
- Æresvold er som oftest planlagt, mens det er sjelden i saker med ordinær vold.

(Swedish Prosecution Authority, 2006 i Bredal, 2014, s. 143-144)

Videre argumenterer Bredal (2014) for at en slik beskrivelse skaper en type kontrastforståelse som baserer seg på felles utelukkelse. Æresbasert vold er det ordinær vold ikke er og motsatt. Bredal mener dette bidrar i konstruksjonen av ordinære partnerdrap som impulsive, «ut av det blå-handlinger». Samtidig vet man at partnerdrap ofte opptrer som en avslutning på et mønster av gjentatt mishandling og vold (Bredal, 2014; *NOU 2020: 17 Varslede drap? - Partnerdrapsutvalgets utredning*, 2020). I 7 av 10 partnerdrap undersøkt av

S. K. B. Vatnar, Friestad og Bjørkly (2017) var det tidligere rapportert om vold. Muligens har offeret underdrevet volden, ikke blitt forstått eller trukket forklaringen i de tidligere sakene. Bredal (2014) viser videre til en svensk evalueringsrapport av politiets etterforskning av vold i nære relasjoner. Her fremkommer det at det er lav terskel for å kategorisere all familievold i minoritetsfamilier som æresrelaterte (BRÅ, 2012 i Bredal, 2014, s. 146-147).

Kan dette synet på æresbasert vold som noe annet enn ordinær familievold være drevet av et slags selvforsvar av vårt samfunn og de verdiene som knytter oss sammen? Østerberg (2003) bruker begrepene *inn-* og *utgrupper* for å forklare hvordan et samfunn kan lukke seg ovenfor andre samfunn og skape polarisering i et slags selvforsvar. Samfunnets lojalitet og samhørighet kan styrkes av deres felles kamp mot de andre. Det vil oppstå en differensiering mellom vi og de andre (Østerberg, 2003). Kanskje er dette en mekanisme som påvirker et differensiert syn på æresbasert vold og ordinær vold.

Reddy (2014) argumenterer for at æresdrap er en del av et bredere kryss-kulturelt kjønnsbasert voldsfenomen, og det derfor bør kategoriseres som en underkategori av vold i nære relasjoner. På den måten mener hun man kan unngå fallgruver som stigma og stereotypering av etniske minoriteter. Samtidig kan man få med seg faktorer som rollen til storfamilien, muligheten for flere gjerningspersoner og planlegning i politietterforskningen. Videre mener Reddy at et syn på æresvold som noe annet enn ordinær vold bidrar til en hierarkisering av majoritets- og minoritetsgrupper. Det kan føre til et forsterket syn på æresvold som mer barbarisk og usivilisert enn familievold i majoritetsgrupper. Et kjønnsbasert perspektiv på æresvold fremfor kulturelt, vil også kunne forhindre rasisme og gi politiet et best grunnlag for å effektivt forebygge og etterforske disse sakene på et taktisk nivå (Reddy, 2014, s. 41-42).

3.3.3 Maskulinitetsteorier om utøvelse av vold mot kvinner

Hvis dette er tilfellet, er det nyttig å få innsikt i hva en kjønnsbasert forståelse av vold baserer seg på. Maskulinitet kan forstås som den meningen menn gir sine handlinger og den identiteten de skaper gjennom den (Newburn & Stanko, 2013).

Polk (1994) mener partnerdrap kan forstås i lys av menns syn på kvinnen som sin eiendom, og et ønske om å kontrollere kvinnen. Mannens ønske gjelder særlig kvinnens seksualliv, men gjelder også andre aspekter av kvinnens liv. Kontrollbehovet kan gi seg uttrykk i vold og i ytterste konsekvens drap på kvinner ved manglende kontroll. I forløpet til drap kan mannen bruke vold og trusler for å utøve denne kontrollen. Mannens syn på kvinnen som sin eiendom

henger nært sammen med mannens maskuline selvilde og at mannen kan føle på en forventning fra samfunnet om å ha kontroll og være familiens "overhode". Det tradisjonelle bildet av mannen som den sterke lederen av familien kan gi en skamfølelse ved mangel på kontroll over kvinnen. Hvis denne kontrollen blir utfordret kan mannen bli krenket (Polk, 1994). Dette kan tydeliggjøre hvordan ære spiller inn ved partnerdrap.

Adams (2007) har gjennomført en studie med intervju av 31 amerikanske menn som hadde drept partneren sin. Hans funn støtter forståelsen av partnerdrap som et forsøk på å kontrollere kvinnen. En stor andel av hans informanter oppga sjalusi og mistanke om utroskap som motiv for drapet. Et gjentakende mønster hos informantene var at kvinnen hadde forsøkt å motsette seg mannens kontroll, for eksempel gjennom samlivsbrudd. Det førte til en økende voldspirale der mannen tok i bruk mer alvorlig vold for å gjenvinne kontrollen og ikke minst bevise ovenfor kvinnen at han var i stand til å utøve kontroll (Adams, 2007). Websdale (1999) knytter også partnerdrap til situasjoner der kvinnen truer med separasjon eller allerede har flyttet. Videre påpekes det at nøkkelen til å forstå et slikt drap kan ligge i forståelse av mannens opplevelse av samlivsbruddet (Websdale, 1999).

Avmakt som forklaring på vold mot kvinner

Det kan virke som det er tabu å utøve vold mot kvinner i enkelte miljøer. Informantene til Bjerkestrand (2013) fortalte at de mistet ære hvis de utøvde vold mot kvinner, fordi det kun var vold mot menn som var anerkjent i deres miljø. Kanskje bidrar forståelsen om forventningen om kontroll over kvinnen til å gjøre det tabu å måtte ty til vold og trusler? Dette vil kunne indikere at man ikke har den nødvendige kontrollen, altså et uttrykk for avmakt.

I en avmaktssituasjon har man begrensede muligheter til å ta tilbake styringen (Lillevik & Øien, 2012). Ved å bruke vold kan man oppleve at alle plutselig lytter til deg og gjør slik du vil (Katz, 1988). Isdal (2000) sin definisjon av vold innebærer at vold får en annen person til å gjøre noe mot sin vilje eller slutte å gjøre noe. Dette kan ses på som en poengtering av hvordan vold kan gi makt. Vold kan også være emosjonelt og irrasjonelt utløst gjennom frustrasjon og sinne. (Bjerkestrand, 2013; Isdal, 2000; Kate Mevik et al., 2017, s. 23-24)

Hegemonisk maskulinitet

Connell (2005) skriver om hvordan kjønn og maskuliniteter kan bidra til å forstå vold gjennom å se på mannsidealene i samfunnet. Connell (2005) legger forestillingen om mannen som leder av familien, et patriarkat, som et grunnlag for sin forståelse av maskuliniteter. Samtidig mener hun det er flere typer maskuliniteter i samfunnet. De ulike maskulinitetene er

rangert i et hierarkisk system. Øverst troner den *hegemoniske maskuliniteten*. Den viser til en ide om å dominere sin sosiale gruppe gjennom verdier som heteroseksualitet, yrkesstatus og fysisk og psykisk styrke. Kun et fåtall menn klarer å leve opp til disse verdiene. Menn høyt oppe i maskulinitets-hierarkiet kan benytte vold mot både kvinner og menn for å opprettholde dominansen i gruppen, et uttrykk for makt. På den andre enden av skalaen forstås vold av menn lenger ned i hierarkiet som ikke klarer å oppnå makt og innflytelse, som et uttrykk for avmakt (Connell, 2005).

Motivet for å utøve vold mot kvinner og vold mot menn har likhetstrekk; volden blir gjerne utøvet for å hindre eller svare på krenkelser og henger nært sammen med mannens maskuline selvbilde (Bjerkestrand 2013).

3.4 Æresmotiver i «vanlig» vold

Utfordringen med å forstå æresbegrepet kan være nyansene i hva forskjellige begreper betyr og totaliteten av forskjellige begrepers betydning i en kultur (Gill, Strange & Roberts, 2014). Den er knyttet til hva som er ærefult i hver kultur og endrer form fra land til land, og landsby til landsby. Æresdrap eller vold i minoritetskulturer kan bli sett på som noe fremmed og uforståelig av nordmenn og uten rasjonell funksjon. Hvordan noen for eksempel kan drepe sin egen datter eller søster fremstår som bestialsk og usivilisert (Gill et al., 2014). Wikan (2008) forklarer at noen kulturer kan karakteriseres som «æreskulturer», der æren er det mest sentrale i livet og konsekvensen av å bli vanæret er det mest alvorlige som kan ramme en familie. Samtidig innrømmer Wikan at hun har et skjevt perspektiv. Hennes forskning og feltstudier har kun dreiet seg om østlige landområder som Arabia, Midtøsten og Asia. Hun legger ikke skjul på at æresmotiver for vold også kan finnes i vestlig kultur.

Wik et al. (2005) hevder ære er et moment også i norske partnerdrap. De mener de grunnleggende æres-ideene kan anvendes i gjennomgangen av mord-selvdrap der norske menn dreper partner og eventuelt barn før de begår selvdrap. I boken trekker de frem eksempler der menn mister arbeidsstilling og/eller deres opplevelse av samlivsbrudd. Videre peker de på slike hendelser kan føre til depresjon, avmaktsfølelse og et tap av ansikt for omgivelsene. Den ytre fasaden rakner. Hvis kvinnen finner seg en ny mann kan dette oppleves som en ytterligere krenkelse. Samlivsbruddet kan komme brått på mannen. Kvinnen har i motsetning til mannen allerede bearbeidet bruddet gjennom prosessen frem mot beslutningen om å gå, som igjen fører til en kraftig ubalanse i mannens liv. Han risikerer å

miste eiendeler han har lagt ned arbeid i, som hus og hytte, i skilsmissen. Nederlagene kommer slag i slag og bryter ned selvbildet og stoltheten til mannen (Wik et al., 2005).

Mord-selv mord i nære relasjoner blir i liten grad etterforsket av politiet utover å stadfeste at gjerningsmannen er blant de døde (Wik et al., 2005). Wik et al. (2005) kritiserer dette ved å peke på at disse drapene som hovedregel er overlagte drap, og noen av de mest alvorlige straffesakene vi har i Norge. Videre peker de på de pårørendes behov for svar og muligheten for å få mer kunnskap om fenomenet slik at det mer effektivt kan forebygges. De hevder begrepsbruken med «familietragedie», et minimum av medieomtale og politietterforskning er med på å forsterke fenomenet med mord-selv mord i nære relasjoner som et tabu forbeholdt den private sfære (Wik et al., 2005).

3.5 Etterforskningsteori

3.5.1 Kvalitetskrav til etterforskningen

Dette leder oss videre inn på teori om hva som skal til for å oppnå god kvalitet i etterforskningen av æresdrap. Riksadvokaten (1/2002) deler kvalitetsmålene for etterforskning opp i tre hovedkategorier; innholdsmessig kvalitet, rettsikkerhet og effektiv ressursutnyttelse.

Myhrer (2015) har utdypet kvalitetsmålene for etterforskning ytterligere. Han har underkategorisert åtte mål på kvalitet. Myhrer mener de mest tungveiene faktorene er at saken blir etterforsket prosessuelt riktig på en objektiv måte, og at saken blir oppklart. Videre fremhever han viktigheten av at politiet har fulgt sin etterforskningsplikt, lagt til rette for en passende reaksjon og etterforsket saken ferdig innen rimelig tid. Til slutt nevner han politiets prestasjon overfor media og informering, og redigering og tilgjengeliggjøring av sakens dokumenter. Rui (2014) hevder effektivitet i etterforskningen er avgjørende for å komme frem til riktig resultat i saken. Han fremhever spesielt at vitnebevis kan miste sin pålitelighet ved unødig utdragning i tid. Effektivitet og kvalitet henger altså sammen.

Det stilles stadig høyere krav til det etterforskningsarbeidet politiet gjør, og kravene til bevisene øker (Stelfox, 2007). Historisk har det blitt økt søkelys på kvaliteten i etterforskning på grunn av feil gjort i høyprofilerte saker. I Norden har vi for eksempel hatt Birgitte Tengs-saken (A. Rachlew & Fahsing, 2015) og Thomas Quick (Ask, 2013). Nylig har det også blitt satt søkelys på kvaliteten i politiets etterforskning av Baneheia-saken.

Det har vært en samfunnsutvikling som har medført økt kompleksitet i etterforskningen (Stelfox, 2007, s. 630-632). Både med tanke på tekniske spor, men også globalisering.

Kulturforståelse og internasjonalt politisamarbeid kan for eksempel være nødvendig for å håndtere saker om æresdrap.

3.5.2 Fallgruver i etterforskningen

Den viktigste underliggende feilkilden i tilfeller av justismord og etterforskningsfeil kalles bekreftelsebias eller bekreftelsesfelle (A. Rachlew & Fahsing, 2015; Stelfox, 2007). Denne feilkilden vil gå spesielt utover objektivitetskravet i etterforskningen som er nedfelt i Straffeprosessloven (1981).

Ask (2013) anvender begrepene heuristikker, narrativ og bekreftelsebias når han forklarer hvordan etterforskere bruker sine kognitive evner og forenklingsstrategier til å håndtere informasjon i en etterforskning. Han beskriver hvordan en etterforsker bruker sin forforståelse av hvordan verden henger sammen og personlige erfaring til å håndtere store informasjonsmengder. Videre hevder han etterforskere i fellesskap lager en kronologisk meningsbærende historie ut av informasjonen i saken, en felles narrativ eller hendelsesforløp. Kolflaath (2015, s. 519-521) hevder også at det legges vekt på å kunne skape en fortelling ut av bevisene når skyldspørsmålet vurderes i retten. Bevisene vurderes etter hvor mye motstand den møter når den gjøres om til en fortelling. Når etterforskeren har fått en oppfattelse av saken vil han ifølge Ask (2013) ofte velge å lete etter ny informasjon som kan bekrefte hans oppfattelse av hva som har skjedd og hvem som er skyldig. Kommer det ny informasjon som er tvetydig vil etterforskeren ofte velge å tolke informasjonen i retning av den oppfattelse han allerede har om saken. Ask (2013) hevder videre at tidspress er en faktor som kan føre til dårligere vurderinger i denne prosessen.

Etterforskningen styres ofte like mye av personlige teorier som av faktiske bevis og spor (A. Rachlew & Fahsing, 2015, s. 227-230). Et tenkt klassisk eksempel for å illustrere konsekvensene kan være følgende: En etterforsker feiltolker informasjon, og mistenker en uskyldig person. I stedet for å ta utgangspunkt i at mistenkte kan være uskyldig og undersøke om det finnes bevis for at mistenkte er uskyldig, tar han utgangspunkt i at mistenkte er skyldig. Videre unnlater han å følge opp spor og bevis som kunne ha renvasket mistenkte. Fokuset blir kun på å finne bevis og en forklaring som stemmer overens med den første oppfatningen av at mistenkte er skyldig. Etterforskeren strekker seg langt i å få fortellingen om at mistenkte er skyldig til å gi mening. Et slikt resultat vil stå i motsetning til kvalitetskravene om oppklaring, objektivitet og rettsikkerhet, som man også kan finne igjen i straffeprosesslovens reelle hensyn om materielt riktig resultat og rettsikkerhet (Rui, 2014).

3.5.3 Etterforskningsmetode

Konsekvensene av etterforskningsfeil har gitt opphav til utviklingen av nye metoder for etterforskningen.

Bruk av etterforskningsplan med hypoteser

Denne metoden går ut på å først sette opp alle relevante og rimelige hypoteser, som både taler for skyld og uskyld. De ulike hypotesene vil representere en narrativ konflikt (Johannessen et al., 2018, s. 107-110), en kamp om hvilken fortelling som er riktig. For å kunne teste hypotesene oppstår det ulike informasjonsbehov. Man setter opp en skriftlig plan med hypoteser, deres informasjonsbehov og hvilke etterforskningskritt som er nødvendige for å fylle informasjonsbehovene. Deretter utfører man etterforskningskrittene for dekke informasjonsbehovene og å teste hypotesene opp mot hverandre (O. T. Bjerknes & Johansen, 2009, s. 52-55; Carson, 2007, s. 421; Fashing, 2013, s. 128-129; Kolflaath, 2015, s. 529-532; A. Rachlew & Fahsing, 2015) Alle etterforskerne i politiet har gjennomført en tre dagers obligatorisk opplæring i bruk av etterforskningsplan (Politidirektoratet, 2016). Denne planen bruker hypoteser som styrende for etterforskningen.

1 Hypoteser

#	Alternative forklaringer (hypoteser)
H1	Amina har stukket av frivillig - Konflikt med kjæreste eller familie
H2	Amina har blitt utsatt for en ulykke eller akutt sykdom - Falt i sjøen og druknet - Påkjørt av bil - Hjertestans - Diabetes - Epilepsi
H3	Amina har begått selvdrap - Psykisk sykdom - Konflikt eller brudd med kjæreste/familie/venner
H4	Amina har blitt usatt for en straffbar handling - Frihetsberøvet eller drept av kjæresten - Frihetsberøvet eller drept av familien for å gjenopprette familiens ære - Frihetsberøvet eller drept av en annen i hennes omgangskrets - Frihetsberøvet eller drept av en fremmed

Figur 1 egen illustrasjon om bruk av hypoteser i etterforskningen (fiktiv sak)

Planen skal styre tankeprosessen inn i et gunstig mønster og rekkefølge (Ole Thomas Bjerknes & Fahsing, 2018). Man skal sette opp hypoteser og hvilke straffebud som kan følge med, og hvilke vilkår som i så fall må belyses.

Bruk av hypoteser som styrende for etterforskning kan kalles hypotetisk deduktiv metode O. T. Bjerknes og Johansen (2009, s. 52-55). Måten man resonerer seg frem til hypotesene defineres som abduksjon (A. Rachlew & Fahsing, 2015, s. 226-227; Rønn, 2013, s. 286-287). Abduksjon blir i denne sammenhengen brukt som en søken etter rimelige og plausible måter å forklare et fenomen eller hendelse på. Disse forklaringene utgjør hver sin hypotese. Metoden har som mål å sikre en bredere etterforskning og ivareta objektivets prinsippet jf. straffeprosessloven § 226 (Straffeprosessloven, 1981). Muligheten for at politiet går glipp av årsaksforklaringer og spor kan reduseres (Ole Thomas Bjerknes & Fahsing, 2018). Forhåpentligvis forebygger den påvirkningen av bekreftelsebias, ved at man tester hypotesene både ved å undersøke hva som taler for og imot tesen.

Det kan hende etterforskningsplanen hjelper etterforskeren til å unngå feilslutninger. Rønn (2013) hevder det er sentralt at etterforskeren behersker sentrale kunnskaper om hvordan man tar beslutninger og utarbeider den beste hypotesen. Kanskje vil etterforskningsplanen lage et verktøy som setter etterforskeren i bedre stand til å utarbeide gode hypoteser.

Et praktisk eksempel er «Monika-saken» fra Bergen. Riksadvokaten (2015) sin arbeidsgruppe skrev en læringsrapport om etterforskningen. Deres oppfatning er at etterforskningen tydelig ble begrenset av etterforskningsledelsens hypotese om selvdrap. Etterforskerne tok ikke innover seg at barn svært sjelden tar selvmord, noe som ville ha svekket narrative. Ved å bruke metoden ville man kunne ha styrt etterforskning ut av mulige bekreftelsebias, ved å teste hypotesen og sette opp alternative hypoteser. Riksadvokatens arbeidsgruppe poengterer flere åpenbare etterforskningsskritt som ikke er utført. Disse kunne ha bygget opp under alternative hypoteser, og grunnen til at de ikke er gjennomført er muligens fordi det ikke var søkelys på alternative hypoteser. De stemte kanskje ikke overens med det etablerte narrative om selvdrap i etterforskningsteamet? Rapporten poengterer at etterforskerne på saken hver for seg hadde tilfredsstillende kompetanse, noe som samsvarer med argumentet om at bekreftelsebias er en underliggende feilkilde.

Etterforskningssirkelen

Ole Thomas Bjerknes og Fahsing (2018) påpeker at etterforskning kan føre med seg store mengder informasjon, mye mer enn hva mennesker har forutsetninger til å ha fullstendig oversikt over. Uten en god modell som kan systematisere informasjonen og beslutningsprosesser vil risikoen for å falle ned på kognitive forenklingsstrategier være til stede.

Prosesen som foregår under hypotesetestingen i etterforskningen illustreres gjennom en metodisk etterforskningssirkel (Ole Thomas Bjerknes & Fahsing, 2018; Rønn, 2013). Sirkelen beskriver ikke hvordan man utfører de enkelte gjøremål. Den er heller et uttrykk for en idealistisk metodisk prosess - fra å identifisere en hypotese om hva som har skjedd, til man har testet og revurdert hypotesen ved innhenting og analyse av informasjon (Rønn, 2013).

Følger man modellen vil man komme et steg nærmere å anvende hypoteser i etterforskningen ved å søke etter informasjon som kan støtte eller falsifisere disse. Modellen illustreres av en sirkel bestående av seks steg (Ole Thomas Bjerknes & Fahsing, 2018, s. 102-108):

- Definere hva vi mistenker har skjedd og formulere dekkende konkurrerende hypoteser. **(Construct)**
- Identifisere hvilken informasjon som effektivt kan bidra til å teste de ulike hypotesene, hvilke informasjonsbehov som finnes. Utarbeide en etterforskningsplan med etterforskningsskritt som kan dekke disse informasjonsbehovene. Videre defineres ansvar, formålet og prioriteringen av disse gjøremålene. **(Consider)**
- Konsultere med en kollega for å kvalitetssikre dine vurderinger, plan og metoder. **(Consult)**
- Utføre etterforskningsskrittene i etterforskningen, samle inn informasjon. **(Collect)**
- Kontrollere den innhentede informasjonens relevans, pålitelighet og nøyaktighet. **(Check)**
- Analysere informasjonen fra de ulike etterforskningsskrittene for å kunne koble informasjonen sammen og få oversikt over hvilke informasjonsbehov som er dekket opp og eventuelle hull i informasjonen. **(Connect)**
- Man er tilbake på steg en. Revurder hypotesene med den informasjonen man nå besitter, og vurder om nye alternative hypoteser skal settes opp. Deretter går man en ny runde i sirkelen. Slik fortsetter etterforskningsprosessen så lenge det er relevant informasjon som kan innhentes og det er behov for å styrke eller falsifisere hypotesene.

Innerst i sirkelen illustreres hvilke spørsmål enhver etterforskning ideelt bør besvare (Ole Thomas Bjerknes & Fahsing, 2018, s. 103-108): Hvem som gjorde hva, hvor, hvordan, hvorfor og når. Disse spørreordene forkortes «6HN», og kommer opprinnelig fra modell utviklet av dansk politi. I sum skal etterforskningen danne en fortelling, altså et narrativ, om hva som har skjedd ved å innhente informasjon som kan besvare spørreordene.

4. Analyse

Hvilke ulike forståelser av æresdrap i Norge kan dommer gi oss? La oss se nærmere på analysen av dommene. Alle dommer er ikke nødvendigvis omtalt under samtlige analyse spørsmål. Informasjon skrevet under et analyse spørsmål kan inneholde svar på flere av de andre spørsmålene for å få sammenheng og flyt i analysen. Dommene er omtalt med de navn som er gitt under kapittel 2.2.3 – Utvalget: «Drammen», «Holmlia», «Ås», «Stavanger», «Pakistan», «Fredrikstad» og «Oppegård».

4.1 Hvem

I følge Gill et al. (2014) er det de mannlige familiemedlemmene som gjennomfører vold og drap mot kvinnen som har vanæret familien, mens de eldre kvinnene i familien er gjerne de som monitorer kvinnene og bidrar i planleggingen. Hva er tilfellet i dommene?

Gjerningsperson(er)

I de fem fullbyrdede drapene var drapsmannen i tre tilfeller bror eller sønnen i den ærekrenkede familien. I drammens-saken gjennomførte far og brødre i samarbeid drapet. I alt var brødre/sønn involvert i utførelsen av fire av fem drap. I den femte drapssaken, trippeldrapet i Pakistan var det jentas fetter som utførte drapet på hennes ektemann, og onkelen medvirket.

I drapsforsøket på Oppegård var jentas brødre involvert i vold mot henne rett i forkant av farens knivstikking. Den yngste broren ble forsøkt klandret for å ha vært knivstikkeren. Å bruke mindreårige brødre som drapsmenn er en kjent strategi for å minimere fengselsstraff (Wikan, 2003). I bestillingsdraps-saken fra Fredrikstad forsøkte faren til jenta å leie inn folk til å fullbyrde drapet.

Medvirkere

I tre av sakene fremkommer det ikke informasjon om medvirkere utover at domfelte beskriver en forventning fra miljøet eller familien om at drapet måtte utføres. I tre av sakene er medvirkere dømt.

I lys av litteratur som tilsier at beslutningen om æresdrap ligger til storfamilien, og ses på som den «ultimate løsningen», kan man tro at det i flere av disse sakene reelt var flere medvirkere. Det ligger også som en bakenforliggende forutsetning i den kollektive definisjonen av æresdrap som er brukt for å avgrense utvalget.

Et eksempel på en politietterforskning i Norden som har ført til en slik sak er drapene den 23.09.2005 på pakistanske Ghazala Khan og hennes mann Emal Khan. De ble skutt og drept på gaten i København av Ghazalas bror. De hadde trosset Ghazalas familie og giftet seg i skjul. I tillegg til drapsmannen ble i alt åtte mennesker dømt for medvirkning til drapet. Far fikk strengest straff med livsvarig fengsel. I tillegg ble to onkler, en tante, en fetter og tre ubeslektede menn dømt for medvirkning. Totalt ble det idømt 120 års fengsel i saken. (Wikan, 2008, s. 71 - 114)

Offer

I de fullbyrdede drapene fordeler ofrene seg på sju menn og en kvinne. Fire av mennene hadde et seksuelt forhold til en jente i gjerningspersonens familie. To av mennene var i nær familie til en som hadde det. Den siste mannen hadde forsøkt å drepe faren til gjerningspersonen. Det kvinnelige ofret ble drept av sin egen bror.

I forsøks- og drapsforbund-sakene «Oppegård» og «Fredrikstad» var det en kvinne og en mann som skulle drepes. Kvinnen ble forsøkt drept av egen familie og mannen skulle drepes på bestilling fra sin kjærestes familie.

Fordelingen av ofrenes kjønn i utvalget følger ikke den trend som for beskrives i Pakistan, Afghanistan og Tyrkia, hvor kvinner skal være de vanligste ofre for æresdrap. Det samsvarer heller ikke med litteraturens syn på æresdrap som menns drap på kvinner. Samtidig kan drapene på menn fremdeles forstås som et forsøk på å beskytte eller kontrollere kvinners seksualitet. Det vanligste offeret var en kjæreste eller ektemann som ikke var godkjent av kvinnens familie. Noe av forklaringen kan kanskje ligge i kategoriseringen av drapene som æresdrap. I for eksempel Tyrkia blir partnerdrap også registrert som æresdrap (Landinfo, 2009a). Grøndahl (2019) skriver at det i hovedsak er kvinner som er ofre, men det forekommer også at menn har blitt det. Han mener videre at noen ektemenn bruker æresbegrepet som en legitimering av partnerdrap, selv om motivet i realiteten har lite med ære å gjøre.

Vurderingen om mannen kan drepes ble muntlig forklart av Wikan (2015) når hun var sakkyndig vitne i Borgarting lagmannsrett i sak LB-2015-56903 . Hun forklarte at muligheten for hevndrap fra mannens familie måtte vurderes før man besluttet dette. Hvis mannens familie var svak kunne dette være et bedre alternativ enn å drepe kvinnen. I trippeldrapet i Pakistan ble også mannens far og bror drept. Kanskje ble dette gjort for å forhindre hevndrap.

Nærmere om familienes opprinnelsesland

Av de sju sakene hadde gjerningsperson(ene) opprinnelse i et tilfelle fra Tyrkia, et tilfelle fra kurdisk-Iran, to tilfeller fra Afghanistan og tre tilfeller fra Pakistan. Æresrelatert vold og drap er godt dokumentert i Pakistan, kurdere i Tyrkia og Irak og Palestina (Landinfo, 2009b). I andre kjente «æresdrapssaker» fra Skandinavia er også kurdere sterkt representert (Wikan, 2003, 2008)

Det betyr ikke at æresdrap er begrenset til mennesker med bakgrunn fra disse landene, eller at alle fra disse landene deler den samme oppfattelsen om ære og æresdrap.

Kurdistan

Kurdistan er navnet på et landområde hvor det bor cirka 30 millioner etniske kurdere. Området strekker seg over Tyrkia, Syria, Irak, Iran og Armenia. I tillegg bor det cirka 1,5 millioner kurdere i Vest-Europa (FN-Sambandet, 2020).

Iran

Landinfo skriver om æresdrap i Iran i temanotatet «Iran: Generelt om æresdrap» (Landinfo, 2009b). Fra Iran er det begrenset informasjonstilgang om interne forhold. Det er blant annet ikke tillatt for menneskerettighetsgrupper, forskere eller journalister å reise til Iran for å gjøre egne undersøkelser. Likevel har norske utlendingsmyndigheter skaffet informasjon gjennom samtaler med kilder i Iran ved «factfinding-reiser». Disse kildene er anonymisert, men innholdet er videreformidlet i temanotatet.

I notatet fra Landinfo (2009b) kan man lese at Iran er et mannsdominert samfunn, hvor familiestrukturen er basert på en maskulin patriarkalsk rangordning. Samtidig har Iran stor diversitet i både folkegrupper og mellom by og landsbygd. Med et mulig unntak av de persiske folkegruppene forekommer det æresdrap i hele Iran, og blant alle etniske grupper. Etniske persere utgjør omtrent halvparten av Irans befolkning. Det er en utbredt oppfatning at såkalte æresdrap hovedsakelig forekommer på landsbygda og blant nomader, og at selv konservative i Iran mener æresdrap er i strid med Islam (Svenske utenriksdepartementet (2007) i Landinfo, 2009b). Videre gir Landinfos kildemateriale informasjon om at «... æresdrap først og fremst skjer blant stammefolk som kurdere, lori, arabere, baluch og tyrkisktalende stammer» (Landinfo, 2009b, s. 7).

Tyrkia

Landinfo skriver om ekteskapstradisjoner og kvinners rettigheter i Tyrkia i notatet «Ekteskapstradisjoner i Tyrkia» (Landinfo, 2009a). I Tyrkisk lovgivning, gjennom Sivilloven av 2001 og straffeloven av 2005, har kvinner sterkere rettigheter i saker om skilsmisse og vold i familien. Det er straffbart å utøve vold i ekteskapet etter straffeloven av 2005. Kvinner har lik rett til skilsmisse, rett til å arbeide og kan få foreldrerett etter en eventuell skilsmisse etter sivilloven av 2001. Rene såkalte «religiøse ekteskap» er rettslig ugyldige og følger islamsk lov, Sharia. Det vanligste er å gifte seg både borgerlig og religiøst samtidig, eller kun gifte seg borgerlig. På landsbygda er andelen som følger Sharia og kun gifter seg religiøst større enn i byene (Bentzin 1998, s. 26 i Landinfo, 2009a). Spesielt i den kurdiske landsdelen Konya er det vanligere med arrangerte og religiøse ekteskap. Reglene for skilsmisse er strengere i religiøse ekteskap, og kvinnen har ikke lik rett til skilsmisse. En kvinne som selv tar initiativ til skilsmisse i et religiøst ekteskap, kan i ytterste konsekvens føre til æresdrap (Kardam 2005, s. 32 i Landinfo, 2009a).

I «Drammenssaken» fra 1982 er det ikke opplyst hvilken del av Tyrkia de domfelte kommer fra, eller hvilken etnisitet de har. De henviste til tyrkisk lovgivning og skrev brev til den Tyrkiske presidenten. Lovgivningen har endret seg og det fremstår som om majoriteten av tyrkisk befolkning, spesielt i by og sentrale strøk, ikke praktiserer æresdrap.

Afghanistan

I Afghanistan er lovgivningen basert på Sharia, Islamsk lov (Landinfo, 2019b). I notatet «Afghanistan: Ekteskap» fremkommer det at de aller fleste ekteskap er arrangerte, og det er svært lite rom for eget valg av partner (Landinfo, 2019a). Videre er det utenkelig å bo sammen uten å være gift. Utenomekteskapelige seksuelle forhold er forbudt og straffes med fengsel. Det fortelles mange historier i Afghanistan om æresdrap på kvinner og deres utkårede som har rømt hjemmefra og/eller har hatt seksuelle relasjoner utenom ekteskap. Kildene til landinfo oppgir at det er forskjeller mellom folkegruppene, og mellom by og landsby, på hvordan det vil bli reagert på slike saker. Samt vil utdanningsnivået ha påvirkning. Hazaraer og tadsjikere vil kunne se mildere på dette enn pashtunere (Landinfo, 2019a, s. 27).

Ekteskapstradisjonene endres i liten grad for de familiene som har migrert til vestlige land. Beslutningen om ekteskap tas kollektivt i stor-familien og det er tett kontakt mellom familiemedlemmene som har migrert og de som er igjen i Afghanistan. (Landinfo, 2019a).

Pakistan

Landinfo (2021) skriver om utfordringene ved etterforskning og straffeforfølgelse av æresdrap i Pakistan. Æresdrap ble kriminalisert i pakistansk straffelov i 2004, gjennom «the honour killings law». Strafferammen er satt fra 7 års fengsel til dødsdom. Likevel er det noen vesentlige hindre før etterforskning og straff kan bli en realitet. I Pakistan anses et drap å være rettet mot familiegruppen til avdøde, i motsetning til i Norge hvor vi ser på den avdøde som den fornærmede i saken. Drap på egne familiemedlemmer blir derfor ikke sett på samme måte. Det finnes ikke offentlig påtale i Pakistan, derfor må påtale fremmes av avdødes familie. Hvis avdødes familie selv står bak drapet, faller med andre ord straff bort. I tillegg kan saken avgjøres ved å betale offerets familie blodpenger. Dette ble forsøkt begrenset ved ny lovgivning i 2017, men det har ikke har stor virkning. I aktuell sak var det ikke egne familiemedlemmer som ble drept, og pakistansk politi har foretatt etterforskning etter anmodning fra Norge.

4.2 Hva

Æresdrap kan defineres som overlatt drap på mennesker som har påført et kollektivt tap av ære for en større gruppe mennesker (Wikan, 2008). Denne gruppen er ofte en stor-familie, slekt eller klan. Som forløp eller alternativ til drap kan utfrysning/eksklusjon, eksil, arrangert ekteskap eller blodpenger vurderes. Valget avhenger av hva krenkelsen besto av, hvilke praktiske muligheter man har og hvor langt ryktene om krenkelsen har nådd i samfunnet. Som oftest handler det om kontroll over kvinnene i familien og ryktet om deres seksualmoral. Det kan også gi seg utslag i «hevndrap» ovenfor menn som har forledet en kvinne i familien, eller som har begått drap ovenfor et eget familiemedlem.

I sak «Drammen» ble 31 år gamle Ramazan Berber fra Tyrkia drept på Lindum gjenvinningsstasjon den 8. november 1982. Drapet ble omtalt som et æresdrap (Grøndahl, 2019, s. 165). I Drammens Tidende kan man lese at æresdrap var et ukjent begrep for politiet i Drammen da drapet skjedde (Lie, 2010). Etterforsker Nils-Berthel Kvinge forteller at politiet først i ettertid forsto at denne type drap var en form for skikk i andre kulturer når familien var blitt krenket (Lie, 2010).

4.3 Hvor

Æresdrap forekommer i områder rundt Midtøsten, Asia og Afrika, og i land hvor familier derfra har emigrert (Grøndahl, 2019; Wikan, 2008). Wikan (2008, s. 61) påpeker at det ikke gjelder alle miljøer fra disse områdene, og ikke kun muslimer. Wikan skriver videre at det er

kun i enkelte grupperinger man dreper kvinner for ære. I de tilfeller vil man også gjøre hva man kan for å unngå å måtte ty til drap. Det forekommer æresdrap blant muslimer, kristne, hinduer, buddhister og ikke-troende. Selv om det er de som begår æresdrap med referanse til Islam, er det ikke Islam eller koranen som legitimerer æresdrap, men forstokkede gamle æreskulturer (Wikan, 2003).

Antagelig kan man ikke få en representativ oversikt over hvilke folkegrupper i Norge hvor dette forekommer av sakene referert ovenfor. Til det er fenomenet for sjelden, og man kan ikke i full grad overføre dataene (Christoffersen et al., 2016).

Fordi æresdrapets sentrale funksjon er å gjenopprette familiens rykte i æresgruppen er det viktig at gruppen får vite om drapet. En effektiv måte å oppnå dette på er å begå drapet offentlig i påsyn av vitner. (Wikan, 2008). Æresdrap som skjer etter at familien har blitt offentlig vanæret skjer gjerne på et offentlig sted og gjerningspersonene viser stolt frem håndjernene til publikum etter å ha blitt pågrepet (Gill et al., 2014). Et eksempel på dette er en kvinne som skal ha blitt skutt av sin far i Badghis-provinsen i Afghanistan foran to hundre tilskuere fra landsbyen (Sarwar 2013 i Landinfo, 2019a, s. 25). En vesentlig forskjell fra den Afghanske landsbygden er at disse type drap ikke er straffefrie i Norge. Ønsker man å unngå fengselsstraff er vitner til drapet ikke like lurt. Et fellestrekk blant fire av sakene er nærhet til familiens eller dreptes bopel. I de tilfeller der drapet er begått utendørs på offentlig sted, har gjerningsmannen oppsøkt drapsofferets bopel og påtruffet offeret utenfor. I en av sakene ble offeret oppsøkt på arbeidsplassen, hvor han jobbet alene.

4.4 Hvordan

Holmlia

Domfelte skaffet seg en AG-3 angrepsrifle (tilsvarende tidligere brukt av det norske forsvaret, grovkalibret helautomatisk rifle), og oppsøkte morens leilighet. I leiligheten opphold søsteren og hennes nye mann seg. Domfelte skøyt og drepte søsterens ektemann med tre skutt og forlot leiligheten. Deretter traff han igjen søsteren sin utenfor, og skøyt henne med tre skutt slik at hun døde. Moren oppholdt seg i et vaskeri like ved. Domfelte rømte landet og ble pågrepet i Danmark. Han forsøkte å komme seg til Pakistan.

Stavanger

Domfelte påtraff avdøde utenfor søsterens leilighet og stakk han flere ganger med kniv, hvorav to ganger i hjertet. Avdøde forsøkte å forsvare seg med et sprak og flyktet nærmere 200 meter før han falt om og døde. Domfelte løp etter skrikende med kniven i hånden.

Fredrikstad

De to som tok på seg drapsoppdraget hadde aldri til intensjon å drepe gutten, men å lure familiefaren for pengene han skulle betale. De kidnappet han, dopet han ned, sminket ham med «halloweenblod» slik at han så død ut og tok bilder. Så reiste de til Fredrikstad og viste familiefaren bildene som bevis på at gutten var død. De lurte på den måten familiefaren, og fikk utbetalt 250 000 kr som vederlag.

Oppegård

Reporter Hopperstad (2019) skriver at knivstikkingen skjedde på parkeringsplassen utenfor familiens leilighet på Oppegård i Akershus . Datteren hadde blitt med sin far dit for å besøke familien. Øvrige familiemedlemmer var til stede. Moren hennes og tre søsken overfalt henne først og ble for dette dømt til kortere fengselsstraffer for grov vold. Den yngste mindreårige broren ble av familien feilaktig utpekt som gjerningsmann for knivstikkingen av søsteren. Han ble påkledd blodige klær. Retten fant denne uriktige anklagen straffeskjerpene. Dette er en kjent handlemåte for å minimere fengselsstraff (Wikan, 2008). Politiet iverksatte vakthold på sykehuset for å hindre at familien skulle fullføre drapet på datteren.

Oppsummering

Av de åtte drapene er seks forøvet med skytevåpen, et med knivstikk og et ved kvelning med tau (drammens-saken). Drapsforsøket i Oppegård ble utført med kniv. Fordelingen av drapsvåpen/måte for drap i Norge i perioden 2011-2020 var 49 % for kniv/stikkvåpen og 9 % for skytevåpen (Kripos, 2020). Overrepresentasjonen av skytevåpen i utvalget samsvarer med forståelsen av æresdrap som overlagte drap. I Fredrikstad-saken ble det forsøkt å leie inn utenforstående til å gjennomføre drapet. Det er mulig dette var en strategi for å unngå straff.

Ellers er det lite tegn på forsøk på å skjule drapene i utvalget. Avdødes kropp er i liten grad blitt forsøkt skjult og det kommer frem få opplysninger om forsøk på å skjule egen identitet for gjerningsmannen. I sak Holmlia og Pakistan har derimot gjerningspersonen rømt landet i et forsøkt på å unndra seg straffeforfølgning.

4.5 Hvorfor

Drammen

I dommen fra høyesterett (Rt-1984-1146) kan man lese at drapsofferet angivelig hadde voldtatt en 17 år gammel tyrkisk jente forut for drapet. Jentas far og to brødre drepte Ramazan for å gjenopprette familiens ære, og Norge fikk sitt første æresdrap.

Det er referert redegjørelse både fra psykiatrisk sakkyndig og sakkyndig sosialantropolog professor Reidar Grønhaug. Begge de sakkyndige gir fortellinger til retten om en æreskultur hvor drapet ikke bare fremstår logisk, men også nødvendig. Den psykiatriske sakkyndige referer til samtaler med den tiltalte far, hvor far gir utfyllende forklaring på hvordan æreskulturen de er en del av har klare regler for hvordan en slik sak skulle håndteres.

Far fortalte til politiet og den sakkyndige om sine vurderinger før han besluttet å drepe avdøde. Det er referert slik i domsavgjørelsen, hvor far er forkortet «A» og avdøde «E»:

A har overfor de psykiatriske sakkyndige forklart at han mente at den atferd E hadde vist overfor hans datter, var helt uakseptabel, og at hans familie ville stå æreløs tilbake om man ikke øvet hevn ved å drepe den som hadde krenket æren. Tradisjonen på hans hjemsted og slik den var en realitet for den tyrkiske koloni i X, tvang ham til å påta seg vervet som drapsmann. Han uttalte at det for ham var utenkelig å skulle gå på tvers av tyrkiske verdinormer. Det pålåg ham som familiens overhode å gjenopprette dens ære. (Rt-1984-1146 s.1148)

Det unike ved dette er det faktum at tiltalte selv redegjør og begrunner drapet med æresmotiver. Det fremstår som tiltalte gjør dette i et forsøk på å få norske myndigheter til å forstå at det var nødvendig for ham å drepe, og at dette burde være straffeformildende.

I nyere tid fremstår det som dette har snudd. Wikan (2003) skriver at tiltalte i drapssaker der det angivelig ligger æresmotiver til grunn forklarer seg annerledes. Til retten forteller de på ingen måte noe om æresmotiver, og er ikke kjent med æresbegrepet. Det skal også sies at det ikke er særlig klokt å erkjenne å ha motiv for å utført et drap, med mindre aktoratet allerede har fallende bevis mot deg.

En annen forklaring på hvorfor tiltalte far i «drammensaken» selv presenterte æresmotivet, kan være at drapet fremstår mer logisk og mindre bestialsk enn æresdrap der man dreper i egen familie.

Sakkyndig professor Reidar Grønhaug vitnet for retten (Rt-1984-1146). Han var sosialantropolog ved Universitetet i Bergen med feltstudier fra blant annet nettopp Tyrkia. Grønhaug er referert i domsavgjørelsen, og han ga en grundig redegjørelse til retten om tyrkisk æreskultur i konsensus med beskrivelser fra blant annet Wikan (2008). Grønhaug forteller retten om æresbegrepet «*ırz*», som knyttes til kyskheten, eller jomfrueligheten, til familiens kvinner, kyskhet, eller jomfruelighet. Nøkkelen til å forstå omfanget av krenkelsen den avdøde påførte familien ligger i dette begrepet. Mennene i familien har denne typen ære gjennom kvinnenes seksuelle ærbarhet. Hvis en kvinne i familien har et føretekenskapelig seksuelt forhold, krenker dette ikke bare kvinnen, men hele familien inkludert mennene. Datteren til domfelte var i tillegg forlovet, og da krenkes også æren til hele den forlovedes familie. Jentas overhode i forlovelsestiden, hennes far, har et ansvar overfor forlovedens familie å opprettholde denne æren. Etter en slik krenkelse vil jentas mulighet til ekteskap kunne bli ødelagt eller forringet hvis æren ikke gjenopprettes. På landsbygda i Tyrkia finnes det alternativer til drap for å gjenopprette familiens ære, men i Norge vil det være vanskelig å gjennomføre noe annet enn drap. Familiens overhode sto derfor igjen med *valget mellom drap og total skam*. Grøndal presiserte at enkeltindividet i en slik æreskultur dermed står igjen med lite makt over utfallet i en slik sak.

Vitnemålene og sakens faktum understreker to av nøkkelmomentene for å forstå slike drap. For det første er det den *kollektive dimensjonen* ved æren knyttet til kvinnenes seksuelle ærbarhet gjennom ekteskap og jomfruelighet. Krenkelser av denne rammer hele slekten og andre familier tilknyttet slekten gjennom forlovelse eller ekteskap. For det andre påpeker den *alvoret av å miste ære tilknyttet kvinnenes seksualitet*. Vi kan forstå den som en «alt eller ingenting» type ære, tilsvarende tidligere nevnte «*namus*», der konsekvensene for slekten ved å miste æren rammer hardt – total vanære. De praktiske følgende av en slik vanære vil være større i en æreskultur enn i storsamfunnet i Norge, både økonomisk, sosialt og for mulighetene til ekteskapsinngåelser (Wikan, 2008).

Holmlia

Domfelte kom til Norge som 11-åring i 1976, 12 år før drapet. Han var derfor godt kjent med norske forhold. Det var stor splid i familien, som hadde startet med at domfeltes mor flyttet fra familien, først inn på krisesenter og for så til egen leilighet på Holmlia. Deretter hadde den drepte søsteren også brutt med mennene i familien og giftet seg med en mann uten sin fars eller brødres samtykke. Domfelte har forklart at moren og søsterens handlinger brakte skam over familien, og hans rolle som eldste sønn ga han et ansvar for å gjøre noe med saken.

Utover dette er det ikke anført noe om bakgrunnen for drapene, gjennomføringen eller overveielser gjort i forkant.

Ås

Avdøde var dømt for vold med døden til følge ovenfor faren til domfelte i 1983, ti år tidligere. Domfelte har forklart at han i lengre tid hadde tenkt på å drepe avdøde. Disse tankene var forankret i hans syn på æreskodeks og familiens holdninger. Det ble derimot ikke funnet holdepunkter for at familien i Norge eller Pakistan hadde utøvd press mot domfelte for å utføre drapet.

Stavanger

Domfelte hadde kun vært i Norge et år. Søsteren var en selvstendig kvinne, 8-9 år eldre enn ham, og ville ikke leve på tradisjonelt iransk vis. Domfelte bestemte seg han måtte «ordne opp» i dette ved å drepe hennes kjæreste. Han følte det iranske miljøet forventet at han ordnet opp i forholdet. Lagmannsretten anfører at søsteren var skilt fra en mann i Iran og giftet seg på nytt i Norge. Deretter separerte hun seg, og ble kjæreste med en ny mann. Dette kunne ikke broren tolerere, «... da det var i sterk strid med den kulturelle og familiemessige bakgrunnen tiltalte hadde» (LG-1999-424).

Pakistan

Ekteparets datter ble kjent med sin fetter, omtalt som E, i Pakistan under en ferie der i 2008. De holdt kontakten og ble glade i hverandre. Nyttårsaften 2011 giftet de seg uten godkjenning fra jentas familie. Ekteskapet ble holdt skjult da de forsto at jentas familie ikke ville godta det. E var fattig og uten utdanning. Jentas far ønsket at hun skulle gifte seg med en mann av høyere status og bedre utdanning enn E. Jenta dro hjem til Norge etter vielsen, og E ble igjen i Pakistan. De håpet familien etter hvert ville godta ekteskapet. Ekteskapet ble oppdaget av jentas foreldre forsommeren 2012. Det ble startet en omfattende innsats for å få jenta skilt fra E. De brukte en megler for å overbevise jenta og E om å skrive skilsmisse. Det ville de ikke. Det ble også forsøkt å lure de til å signere skilsmissepapirer. Det kommer klart frem hva jentas mor (A) syntes om at datteren (D) hadde giftet seg med E:

A har forklart at det å gifte seg i skjul er en fornærmelse mot foreldrene og har stemplet D for livet. Hun ga uttrykk for at folk ville si at D ikke var riktig oppdratt og at foreldrene mistet all respekt da ekteskapet ble kjent. (LB-2016-7485).

Videre nektet foreldrene å snakke med eller spise måltider sammen med datteren. Storebroren gikk så langt som å true henne: «Han har erkjent og er dømt for at han truet henne med at han ville drept henne hvis dette hadde vært i Pakistan» (LB-2016-7485).

Datteren benyttet muligheten til å reise ned til E på besøk mens foreldrene var på pilegrimsreise i februar til mars 2013. Dette ble skjebnesvangert, da hun ble observert av slektninger under sin reise. Ryktet om forholdet mellom datteren og E spredde seg dermed ut i storfamilien. Det satt saken og behovet for drastisk handling i et nytt lys.

Det er ikke utførelsen av skamfulle handlinger som er problemet for familien, eller hva som er sannhet, som nødvendigvis er et problem. Det er hva ryktene sier som er avgjørende for om det trengs handlinger for å gjenopprette ære (Wikan, 2008).

I dommen står det videre at foreldrene fikk vite i begynnelsen av mai 2013 at ryktene om det skjulte ekteskapet var nådd storfamilien. Far(A) ringte sine to døtre og kalte de «... horer og tisper og sa at de var skamløse og uten ære. For A var jentene å betrakte som døde». (LB-2016-7485). Foreldrene ringte til sin nevø i Pakistan, som de stolte på. Nevøen lurte E med til familiens villa. Der ble han holdt fanget. E sin far og bror forsøker å finne E, og reiste også til familiens villa for å få hjelp til å finne ham. Alle tre, E, hans far og bror, ble skutt og drept av nevøen. Lagmannsretten var overbevist om at jentas foreldre ba nevøen om å drepe de tre. Far sin bror, datterens onkel, var også i Pakistan og medvirket i drapene.

Aktoratet ved statsadvokat Bull og Eide sørget for at retten hadde en god innføring i pakistansk æreskultur og mekanismene bak æresdrap der. Unni Wikan ble brukt som sakkyndig vitne. I tillegg det ble det i retten avspilt en episode av NRK-nyhetsprogrammet «Urix» fra 12. oktober 2016 som omhandler æresdrap i Pakistan.

I dette programmet er det en reportasje fra Lahore i Pakistan i anledning lovendringen i 2017, som gjør det vanskeligere å gjøre opp for æresdrap med blodpenger (Ansari, 2016). Det hevdes at over 1000 kvinner blir drept med æresmotiver i året, og at det er store mørketall. Det intervjues fengslede menn som har drept kvinner i familien. De begrunner dette med den skam kvinnene brakte over familien. De fremstår på ingen måte angrende. En kvinne forteller om hvordan hun ble forsøkt skutt i hodet av faren sin, mens onkelen holdt halsgrep på henne. Hun klarte å snu hodet så skuddet ikke ble dødelig. Bakgrunnen var at hun hadde giftet seg i skjul. De pakket henne i en sekk og kastet henne i elven. Som overlevende skaffet hun advokat og gikk til sak. Onkelen og faren ble løslatt uten å bli dømt av den lokale domstolen. Det er også intervju av et medlem av senatet og en lokal mann. Senatoren ønsker ikke lover

mot æresdrap, og mener det er et forsøk på å innføre vestlig kultur. Den lokale mannen uttaler til reporteren: «Jeg er stolt av denne mannen. Han gjorde rett i å drepe henne! Når nyheten spres i området, vil folk hylle denne mannen for at han drepte en slik skamløs kvinne!». (Ansari, 2016). Drapsmannen han omtaler kvalte søsteren sin til døde.

Kanskje er dette sitatet oppsummerende for hvordan man burde behandle «æresdraps»-fenomenet i Pakistan: “There is no such thing as «honor killing» because there is no honor in killing. It is simply just premeditated murder and must be treated as such.” (Tahira Abdullah, pakistansk aktivist intervjuet i Ansari, 2016).

Oppegård

I nyhetsartikkelen kan man lese at familien mistenkte at datteren hadde hatt et seksuelt forhold. Hun hadde flyttet ut av familiehjemmet og inn til et ektepar i Oslo. Det er sitert fra domsavgjørelsen i artikkelen: «Retten er ikke i tvil om at faren så på dette som et alvorlig brudd på hans ære, som var kjent for hans brødre, og som de hadde snakket om å løse ved såkalt æresdrap. Drapsforsøket må etter rettens syn ses på bakgrunn av dette.» (Follo tingrett i Hopperstad, 2019).

Oppsummering

Fra teorien og utvalget kan man oppsummere nøkkelmomentene for å forstå beslutningen om æresdrap:

- En kultur eller gruppe der *æresverdier er avgjørende for livsførselen*, fra det sosiale, til økonomiske og politiske muligheter.
- *Æren er kollektiv* og bæres i fellesskap med stor-familien.
- *Ekteskapet står i sentrum* for livet, og fungerer som knytning mellom familier og bekreftelse på den sosiale statusen til stor-familien.
- Ryktet om *kvinnens seksuelle dyd* er avgjørende for mulighetene til ekteskap, og dermed familiens status.
- Krenkelser av familiens *ære kan gjenopprettes* ved såkalte æresdrap.

Det er derimot ingen logikk i at «umoralske» eller krenkende handlinger fører til æresdrap. Krenkelsen er ikke reel før ryktet har spredd seg, og man kan finne alternative løsninger. Det er kun unntakene som ender med drap (Landinfo, 2019a). I de fleste tilfeller der et par har

forelsket seg kan gutten be familien sin henvende seg til jentas familie og be om giftemål. I trippeldrapet i Pakistan skal moren til jenta ha vært positiv til en slik løsning. Hvis jentas familie ikke er villig til dette, kan paret leve i eksil fra familien. Et annet moment er at teori og praksis ikke alltid henger sammen. Selv om det er uttalte normer i et samfunn for reaksjoner på skamfull atferd, kan det gå ustraffet hen ved at folk lukker øynene (Wikan, 2003).

Krenkelser av familiens ære kan skje på mange måter. Grøndahl (2019, s. 158-159) lister opp flere: Utroskap, føreketenskapelige forhold, nekte å gifte seg med den familien har bestemt, forelskelse i «feil» person, graviditet utenfor ekteskap, å avstå fra tro og bønn, å ikke dekke til hår/ansikt/kropp, å bruke vestlige klær og sminke, opptre uavhengig av familien, møte eller snakke med menn utenfor familien, bruk av sosiale medier, manglende graviditet i ekteskapet, å bli voldtatt, homofili og skilsmisse.

Alle sakene i utvalget med unntak av hevndrapet i Ås kom som en reaksjon på at datteren/søsteren hadde hatt seksuell omgang utenfor et ekteskap godkjent av mennene i familien, eller rykter om at dette hadde skjedd.

I Drammens-saken viste den domfelte faren til allmenne oppfatninger og lov i Tyrkia for å forsvare sitt valg. Datteren i saken forteller i et intervju med Drammens tidende at hun tre år etter drapet ble sammen med en norsk mann (Drægni, 2002). Videre fortalte hun at familien ikke godtok dette og i 2002 hadde hun vært totalt utstøtt fra familien i 16 år. Dette kan støtte oppfatningen om at drapets motiv kom fra en æreskodeks knyttet til kvinnenens seksuelle dyd og mennene i familiens rett til å styre kvinnenens valg av ektemann. I utgangspunktet, som retten påpeker, vil en voldtekt av egen mindreårig datter gi grunn til sinne og affekt også i norsk kultur. Drapet av datterens voldtektsmann vil i vestlig kontekst ikke nødvendigvis forstås som et forsøk på kontroll over datterens seksualitet. Datterens fortelling om sosial utfrysning forteller en annen historie.

Begge sakene med afghanske familier, Oppegård og Fredrikstad, og trippeldrapet i Pakistan var en konsekvens av døtrenes egne valg av kjæreste og «rømning» fra familiens bolig. Slike handlinger kan true storfamiliens mulighet til å bekrefte sin sosiale status gjennom å gifte bort jentene til menn fra respekterte familier.

Landinfo (2019a) belyser ekteskapets funksjon gjennom sin rapport om ekteskap i Afghanistan: Ekteskapet er ikke noe en selv velger, det er sentral del av livssyklusen.

Ekteskapet representerer ikke et følelsesmessig forhold mellom to personer. Det er heller en sammenkomst mellom to familier, og bekreftelse på familiens status i samfunnet.

4.6 Når

Så lenge ryktene om seksuell umoral eller krenkelser holdes under kontroll, og familiens fasade er intakt er det ingen hast. Blir ryktene kjent forventes det at mennene i familien handler raskt for å forsvare stor-familiens ære. (Wikan, 2008). I trippeldrapet i Pakistan kan vi se at det kun gikk dager fra ryktene hadde nådd storfamilien til drapene var utført. På den andre enden av skalaen ser vi at æresdrap kan begås etter lang tid. Den pakistanske familien brukte lang tid i forkant på å forsøke å løse situasjonen gjennom skilsmisse. Æresdrap kan ses på som den endelige løsningen på en slik situasjon og man forsøker gjerne andre virkemidler først. I hevndrapet på Ås ser man også at det kan ta lang tid fra krenkelsen oppstår til æresdrapet blir utført.

En alternativ løsning er å sende unge par som trosser familien i eksil og utstøte de. Man kan slik unngå drap. Jentas far og brødre vil derimot ha forventninger på seg om å drepe de hvis de igjen dukker opp i deres nærområde (Landinfo, 2019a, s. 27; Wikan, 2008). I Landinfo (2019a) forklares det nærmere: «Because her father and brothers are then expected to kill them, the couple often flees the area and seeks sanctuary (nanawati) elsewhere» (Barfield 2003, s. 17 i Landinfo, 2019a, s. 27). I Wikan (2003) kan man lese om to æresdrap som skjedde i det den/de som hadde krenket familien kom tilbake til familien etter å ha vært i eksil. Ved en anledning hadde sosialtjenesten levert paret hjem til jentas leilighet. Gutten ble torturert og drept i leiligheten samme kveld. Jenta ble spart. I drapsforsøket på Oppegård hadde datteren holdt seg vekk fra familien hos en familie i Oslo. Når hun kom tilbake til familien i Oppegård ble hun forsøkt drept.

4.7 Straffeutmåling

Drammen

I lagmannsretten ble faren dømt for overlagt drap og sønnene dømt for forsettlig drap. De ble der idømt strenge straffer, henholdsvis 16, 13 og 12 års fengsel. Disse straffene ble så satt ned til henholdsvis 12, 8 og 7 års fengsel av høyesterett, da hjemlandets tradisjon for «hevndrap» ble tillagt vekt i formildende retning for de domfelte.

Høyesterett (Rt-1984-1146) bemerker at en nordmann ville fått noe straffefradrag for berettiget harme ved et drap på sin datters voldtektsmann. Høyesterett stilte seg så spørsmålet om tiltaltes forsterkede harme overfor avdøde, på grunn av sin tilhørighet i en utenlandsk

æreskultur, skulle føre til ytterligere straffereduksjon. Retten innhentet informasjon om gjeldende tyrkisk strafferett i slike drap gjennom den norske ambassade i Ankara. De fikk opplyst at i straffen for det som kalles «hevndrap» etter illegitime seksuelle forhold kan settes ned til 1/8 av normal straff. Høyesterett tok hensyn til dette i sin vurdering av straff, i kontrast til hva lagmannsretten gjorde. Høyesterett var klare på det faktum at «Innvandrere må som alminnelig regel rette seg etter forholdene og oppfatningene her til lands» (Rt-1984-1146 s.1150). Likevel tok høyesterett hensyn til hjemlandets tradisjoner ved utmåling av straff:

I dette tilfellet er imidlertid de domfeltes handling slik influert og motivert av det krav det hjemlige miljø og deres landsmenn her i landet stiller til dem i den situasjonen de var kommet opp i, at jeg finner at det ved straffutmålingen må tas hensyn til dette. Den konflikt som lå til grunn for drapet, hadde sin bakgrunn i det miljø som både de domfelte og den drepte tilhørte. Tradisjonen fra hjemlandet med dens oppfatning og krav stiller etter min mening de domfeltes skyld i et særegent lys. (Rt-1984-1146 s.1150).

Holmlia

Broren ble idømt 21 år ubetinget fengsel for overlagt drap av sin svoger (straffeloven (1902) § 233 første og annet ledd) og forsettlig drap under skjerpene omstendigheter av sin søster (straffeloven (1902) § 233, første jfr. annet ledd). Vi kan lese i domsavgjørelsen (Rt-1989-445) om hvordan høyesterett har vurdert sakens forhold og straffutmåling. Høyesterett vurderer drapene som begått under graverende omstendigheter som nevnt i Straffeloven (1902) § 233 annet ledd. Forsvarer har argumentert for straffefremidende omstendigheter grunnet domfeltes fremmede bakgrunn. Forsvarer henviste «drammenssaken», Rt-1984-1146. Høyesterett avviste dette, og referer fra domsavgjørelsen i Rt-1984-1146: «... innvandrere som alminnelig regel i strafferettslig sammenheng må rette seg etter forholdene og oppfatningene her til lands» (Rt-1989-445 s. 446). Videre kommer høyesterett med et veltreffende motargument:

Når det gjelder denne sak, finner jeg grunn til å peke på at også de innvandrere som velger å innrette sin livsførsel på en måte som her er akseptert, men som bryter med forestillingene i det land som de kommer fra, må ha krav på loven fulle beskyttelse. (Rt-1989-445 s. 446).

I motsetning til drapet i Drammen, kan dette drapet i høyeste grad forstås som et angrep på individets rett til kontroll over eget liv og seksualitet. Et målrettet drap på din egen søster og

svoger vil ikke finne gehør eller forståelse i storsamfunnets verdier. Høyesterett måtte her håndtere en helt annen verdikonflikt enn hva som var tilfellet i Rt-1984-1146.

Domsslutningen gir derfor en annen relevans for straffeutmåling i æresdrap der kontroll over kvinners seksualitet og livsførsel er målet.

Ås

Lagmannsretten viste også her til Rt-1984-1146 sin uttalelse om at innvandrere i strafferettslig sammenheng skal innrette seg etter norske forhold, og ikke normalt gis noen strafferabatt for hjemlig æreskodeks. Han ble dømt til 15 års fengsel for overlagt drap. Det ble gitt noe reduksjon i straff grunnet berettiget harme for farens død. Dommen ble anket til høyesterett, og i Rt-1994-1392 støtter Høyesterett denne vurderingen. Straffen ble stående på 16 års fengsel. Det ble tillagt vekt i skjerpene retning at drapet «... har preg av ren likvidasjon». (LE-1994-100).

Stavanger

Broren ble dømt til 14 års fengsel for overlagt drap. Domfeltes kulturelle bakgrunn gis ingen formildende vekt, med henvisning til «hevndrapet i Ås», Rt-1994-1392. Det legges derimot skjerpene til grunn at drapet var begått med overlegg og bar preg av «avretting».

Pakistan

Foreldrene ble dømt til 21 års fengsel og onkelen ble dømt til 17 års fengsel for medvirkning til overlagt drap. Borgarting lagmannsrett var krystallklare, brudd på familiens æreskultur kan ikke ses på som formidlende:

Det foreligger ingen provokasjon eller andre forhold på ofrenes side som kan virke formildende. Drap på grunn av opplevd tap av ære fordi et ekteskap er inngått uten foreldrenes viten og samtykke kan åpenbart ikke bedømmes mildere enn andre overlagte drap. Det kan ikke få betydning at de tiltalte er oppvokst i en kultur der noen ser annerledes på straffverdigheten av såkalte æresdrap, slik forsvarerne til A har argumentert for. (LB-2016-7485)

Fredrikstad

Høyesterett vurderte det faktum at drapsforbundet var veloverveid, og at hans egen datter ble indirekte rammet av drapsforbundet som straffeskjerpene (HR-2016-2269-A). Æreskultur ble ikke fremmet som et formidlende moment. Familiefaren ble dømt til 7 års fengsel.

Oppegård

Den afghanske familiefaren ble dømt til fengsel i sju år og tre måneder i Follo tingrett for drapsforsøk på sin 18 år gamle datter (Hopperstad, 2019). Retten idømte også kontaktforbud i fem år ovenfor datteren. Faren avviste ære som motiv for knivstikkingen, og mente han ikke husket noe fra hendelsen. Han ble ikke trodd av retten.

Oppsummering

I sakene med ett fullbyrdet drap er det kun Drammenssaken hvor det er tatt vesentlig hensyn til formidlende omstendigheter. Straffen ble satt til 12 års fengsel for hovedmannen. I de to andre sakene med ett drap ble straffen 14 og 15 års fengsel. I sakene med flere enn ett drap, Holmlia og Pakistan, ble det idømt 21 års fengsel. I drapsforbund- og forsøkssakene er det idømt henholdsvis 7 år, og 7 år og tre måneders fengsel. Det er ikke praksis for å gi kulturelle æresverdier formildende vekt i straffeutmålingen. Det er derimot lagt vekt på drapenes overlegg og utførelsesmåte i skjerpene retning.

5. Diskusjon

Jeg går nå over til å diskutere de forståelsene av æresdrap funnet i analysen, i lys av teorien presentert tidligere i oppgaven.

5.1 (Mis)forståelser av æresdrap

På den ene siden argumenterer Wikan (2008) for at kvinner i vestlige land er seksuelt frigjorte. Man høster ikke applaus for å drepe kvinner som er det, i motsetning til i de æreskulturer hun beskriver. Videre understreker hun at æresdrap er et resultat av et større system der kvinnens seksualitet blir kontrollert. Drapene besluttet og gjennomføres i felleskap av en storfamilie med mål om å gjenopprette æren til en større gruppe. På denne måten skiller Wikan (2008) ut fenomenet som får navnelappen æresdrap, hvor det avgjørende kriteriet er at drapet blir godtatt og hyllet av æresgruppen den foregår i.

På den andre siden er det flere stemmer som mener den riktige forståelsen av æresdrap er som en underkategori av ordinær vold i nære relasjoner (Bredal, 2014; Reddy, 2014). Da basert på et kjønnsperspektiv der maskulinitetsteorier (Connell, 2005) kan gi forklaringer på volden. Vold i nære relasjoner og partnerdrap kan med kjønnsteori forklare «ordinær vold» med de samme grunnleggende aspektene om kontroll over kvinnenes seksualitet og synet på kvinnen som mannens eiendom (Adams, 2007; Polk, 1994; Websdale, 1999). Flere påpeker at vold og drap i nære relasjoner i stor grad inneholder elementer av systematikk og overlegg.

Vi ser samtidig at de grunnleggende ærestradisjonene og knytningen mellom ære og vold har sterke røtter i vår vestlige historie (Hatlen, 2009; Strange, 2014). Wikan (2008) sin spesifisering av æresdrap som et drap som hylles innad i æresgruppen er heller ikke kun forbeholdt minoritetsfamilier. Vi har sett at flere studier viser til vold og drap motivert av gjenoppretting av kollektiv ære i kriminelle gjengmiljøer, inkludert nordiske MC-gjenger (Bjørge & Carlsson, 1999). Det samme gjelder enkelte samfunn i Sør-Europa. Hvordan kan vi egentlig slå fast et vi ikke lever i en «æreskultur»?

Kanskje er vi preget av naivitet tilknyttet volden som foregår i egen kultur. Samtidig kan vi ha ønske om et felleskap som står i kontrast til kulturer vi opplever som fremmede og truende. I domsavgjørelsen fra Høyesterett i Drammens-saken, tidligere sitert i oppgaven, presiseres muligens en slik type oppfatning: «... innvandrere som alminnelig regel i strafferettslig sammenheng må rette seg etter forholdene og oppfatningene her til lands» (Rt-1984-1146). Dette kan tolkes om at innvandrere må innrette seg etter høyesteretts oppfatning av norske verdier og kultur. Det er kanskje betimelig å påpeke at vi i første omgang bør ta oppgjør med synet på vold, drap og kontroll av kvinner i egen kultur. Det kan virke som man ikke ønsker å ta inn over seg knytningen mellom vår kulturelle historie, rådende maskulinitetsidealer og vold mot kvinner. Da blir det muligens lettere å peke på individforklaringer som psykisk sykdom og rus.

For eksempel har skildringene i NRK-serien «EXIT» kommet svært overraskende på allmenheten. I TV-serien basert på virkelige historier skildres svært rike småbarnsfedre i Oslos finansmiljø som har sex med prostituerte, utøver vold mot både kvinner og menn, og har et syn på kvinner som objekter. Rollefigurene i serien kan sies å leve opp til Connell (2005) sin beskrivelse av et hegemonisk maskulinitetsideal. I media er det i etterkant publisert flere artikler med intervjuer av prostituerte for å bekrefte om et slikt miljø faktisk finnes i Norge. Kvinnens seksualitet kan også være relatert til skam i Norge. I en rapport fra Barneombudet (2018) fremkommer det at fenomen som «slutshaming», der en jente henges ut for å brutt seksuelle normer, og skjellsord som «hore» ovenfor jenter som har hatt flere sex-partnere er vanlig blant unge i dag. Gutter som har flere sex-partnere får derimot anerkjennelse og et bra rykte (Barneombudet, 2018).

Et resultat av en manglende evne til å anerkjenne våre maskulinitetsidealer kan være et offentlig ordskifte som demper grovheten av vold mot kvinner i egen kultur, og heller peker på hvor ille kvinnesynet i andre kulturer er.

Kvinnesyntet i innvandrer miljøer er en vesentlig del av innvandring- og integrerings-debatten (NOU 2012:15 *Politikk for likestilling*, 2012). Organisasjoner som fremmer islamofobiske og innvandrer-kritiske syn er aktive i å fremme historier om æresdrap blant muslimer (Strange, 2014). Etter egne nettsøk i forbindelse med denne oppgaven var det mange treff på saker omtalt som æresdrap på omstridte nettsider som www.rights.no og www.reset.no sammenlignet med de nasjonale mediehusene. Strange (2014) fremhever at mediedekning av æresdrap begått av ikke-kristne i vestlige land alltid vil stå i fare for å øke fremmedfrykt. Videre viser hun til eksempler der gruppen SIOA, Stop Islamization of America, aktivt har brukt saker om æresdrap i sin agenda mot Islam.

Dette står i kontrast til Wikan (2008) sitt syn på kobling mellom Islam og æresdrap. Hun har som gjennomgående tema i boken at æresdrap ikke er en islamsk tradisjon, men derimot bryter med reglene i Koranen. Øverste islamske leder i Iran Ayatollah Khamenei skal også ha uttalt at slike drap er i strid med islam (Utlendingsnemnda 2005 i Landinfo, 2009b, s. 7).

Comack (2004) bruker begrepet «rasialisering» for å beskrive hvordan voldskriminalitet i Canada blir knyttet til den sosialt marginaliserte urbefolkningen. Dette skal i et eksempel ha ført til at politiet antok at en mann som løp nedover gaten var gjerningsmannen i et nylig ran basert på at han var medlem av urbefolkningen. Torgeir Skorgen, Ingunn Ikdahl og Berg-Nordlie (2020) skriver at rasialisering «... beskriver prosesser der personer blir tillagt en form for etnisk gruppetilhørighet og redusert til denne uten at de selv har identifisert seg med den» (Torgeir Skorgen et al., 2020). Videre viser de til oppfordringer til norske muslimer om å ta avstand fra terrorangrep begått av ekstreme islamister, til tross for at vedkommende aldri tidligere har støttet terrorisme, som et eksempel på rasialisering i Norge. Dette kan beskrives som en ubevisst «myk» rasisme der man kategoriserer mennesker som moralsk laverestående på grunnlag av kulturell eller religiøs tilhørighet (Torgeir Skorgen et al., 2020). Et annet eksempel som kan forstås som rasialisering var da daværende justisminister Tor Mikkell Waras uttalte på Dagsrevyen at gjengproblematikken i Oslo utelukkende skyldes for stor innvandring, og at denne typen lovbrudd er knyttet til etnisitet og kultur (Norum, 2018). Begrepet kan beskrive en prosess der man reduserer fenomenet æresrelatert vold til noe som tilhører minoritetskulturer. For så å tillegge mennesker fra minoritetskulturer æresmotiver i voldssaker, uten at de selv kommer med opplysninger om det.

Begrepene æreskulturer og æresdrap slik Wikan (2008) bruker de fungerer godt som et utgangspunkt for å forstå familiedrap på unge jenter og gutter innad i de kulturene hun har studert. Samtidig er det viktig å ikke forstå begrepene som en motsetning til vår egen kultur

og egne drap. Det finnes elementer av æreskultur og æresmotiver i «ordinær» vold i Norge. Det er liten grunn til at et sjeldent fenomen som æresdrap blant minoritetsfamilier i Norge skal ta patent på våre definisjoner om ære og vold. Vold i nære relasjoner i både majoritets- og minoritetsmiljøer kan forstås med utgangspunkt i maskulinitetsteorier der mannens kontroll over kvinner står sentralt. Ved manglende forståelse for dette kan man risikere å kategorisere all vold i nære relasjoner blant minoritetsfamilier som æresrelatert. Samtidig kan dette føre til stigmatisering og fremmedfrykt. Vi kan heller ta utgangspunkt i den faglige kunnskap som allerede har blitt bygget opp om «vold i nære relasjoner» ved etterforskning av æresrelatert vold og drap i minoritetsfamilier. Samtidig kan vi tilføre de særtrekk som finnes ved æresdrap. For eksempel det kollektive elementet i planlegningen og utførelsen, rollefordelingen innad i familien og anerkjennelsen familien kan få i etterkant i æresgruppen de tilhører.

5.2 Fenomenforståelse i etterforskningen

Hvilket utbytte kan egentlig det å bruke så mye tid på fenomenforståelse og diskusjon om begreper gi en politietterforskning? Æresdrap er som sagt intet juridisk begrep. Man blir ikke dømt for æresdrap. Man dømmes for drap i norsk strafferett. I politiet legger man store ressurser i å oppklare drapssaker, 2226 arbeidstimer i gjennomsnitt per sak for å være spesifikk (Politidirektoratet, 2019). Er det ikke nok å finne den skyldige? La oss spole tilbake til Drammens-saken i 1982 og dens etterspill i søken etter svar.

Sakkyndig oppnevnte Grønhaugs vitnemål i saken og høyesteretts påfølgende reduksjon av straff gikk ikke uten reaksjoner i ettertiden. Forståelig nok, en rettsavgjørelse som hensyntar et patriarkalske ærestradisjoner for hevndrap ved seksuell umoral ville antagelig i dagens storsamfunn vært kontroversiell.

Borchgrevink (1997) skrev en artikkel som kritiserte Grønhaugs rolle som sakkyndig sosialantropolog i rettssaken. Hun mener Grønhaug foretar et verdimessig forræderi og svikter «det norske» ved å gjøre de domfeltes æresmotiver og rasjonalitet forståelig for retten.

Borchgrevink anser vitnemålet og rettes vurdering av formidlende omstendigheter som et slag mot «...kvinnens rett til kontroll av eget liv og seksualitet» (Borchgrevink, 1997, s. 30). Hun argumenterer med at vitnemålet bidro som et forsvar for de domfelte og deres rett til å utøve et æresbegrep hvor kvinner blir undertrykt og kontrollert. På den måten mener hun de domfelte ble dømt på sine egne kulturelle premisser i en norsk rett. Videre mener hun at Grønhaug som sosialantropolog svikter sin faglige rolle og verdier, da han ikke står opp for de

svakeste medlemmene av samfunnet. I dette tilfelle er det kvinnene som lever i en patriarkalsk æreskultur, og de norske verdiene om kvinners rettigheter.

Grønhaug (1997) skrev et motsvar til Borchgrevink. Han forsvarer sin rolle som sakkyndig og avviser at retten har oppgitt norske verdier i sin vurdering av straff. Hans tilsvar gir verdi utover konteksten av meningsutvekslingen mellom sosialantropologer om deres rolle som sakkyndige i norsk rett. Tilsvaret gir i tillegg perspektiver på hvordan fenomenforståelse om æreskulturer kan gi verdi i en straffesak og være med på å sikre rettferdig rettergang for de involverte i en straffesak. Grønhaug presiserer for det første det faktum at drapet ikke var rettet mot jentas kontroll over egen seksualitet, heller motsatt, da det seksuelle forhold var påtvunget ved vold fra avdødes side. Det setter helt andre premisser for hvilken kulturell verdikonflikt høyesterett har måttet stå i. Høyesterett presiserer at en nordmanns handlinger i samme situasjon også ville blitt gitt lavere straff. Drapshandlingen rammer heller på ingen måte jenta, slik som den ville dersom det var hennes kjæreste som ble drept. Videre forsvarer Grønhaug det mandatet han utførte for retten ved å belære de om hvilke normer og krav som forelå som beslutningsgrunnlag for de domfelte. Grønhaug stadfester at det ideale formålet med hans rolle som sosialantropolog må være et « ...advokatur for rettsikkerhet og rettstat» (Grønhaug, 1997, s. 260). Han utgreier nærmere ved å poengtere:

Innvandrerens som tiltalt skal ha samme sjanse som en norsk tiltalt for at handlingspremissene kan bli oppfattet av den norske domstolen. OG: domstolen – med juryen – skal ha samme sjanse ovenfor en innvandrer-tiltalt som ovenfor en norsk tiltalt til å kunne oppfatte vedkommendes handlings-bakgrunn og -premisses, eksistens, fremtreden og retorikk. (Grønhaug, 1997, s. 260)

Grønhaug reflekter videre om rettsikkerheten og rettstaten, og sier at i slike tilfeller «... avhenger de av at domstolen har rasjonalitet nok til å kunne oppfatte (ir)rasjonalitet hos den tiltalte – uansett etnisk eller annen bakgrunn. Dette er et vanskelig ideal å oppnå ...» (Grønhaug, 1997, s. 260) Dette argumentet kan handle like mye om rettens mulighet til å avgjøre spørsmålet om skyld og straff i disfavør den tiltalte, som i hans favør. I et juridisk-faglig perspektiv finner vi igjen argumentet i straffeprosessens rettsprinsipp om krav til forsvarlig saksbehandling og rettferdig rettergang (Rui, 2014, s. 16-17). Slik kan fenomenkunnskap forstås som en advokatur for rettsikkerhet også i politiets etterforskning.

5.2.1 Etterforskningens formål

For å sette domstolen i stand til å oppfatte de handlingspremissene og logikken Grønhaug viser til har politiet fått et klart mandat gjennom Straffeprosessloven (1981) § 226. Der fremkommer det at formålet med etterforskningen blant annet er å skaffe til veie de nødvendige opplysningene for å avgjøre spørsmålet om tiltale, tjene som forberedelse for rettens behandling av spørsmålet om straffeskyld og eventuelt spørsmålet om fastsettelse av reaksjon.

5.2.2 Straffeutmåling

Nettopp straffeutmåling er et gjennomgangstema i utvalgets æresdrap. Fengselsstraff skal avskrekke både lovbrøyteren og allmenheten fra å begå lovbrudd. Tanken er at straffen får effekt på gjerningspersonen når han kjenner det ondet en fengselsdom medfører. Det antas at allmenheten vil bli avskrekket når de ser hvilken straff lovbruddet kan medføre, og ondet en slik straff påfører (Andenæs, 2004, s. 81-86; Bjørgo, 2015, s. 21; Kippe & Seiersten, 2004, s. 26-27). Straffen skal virke moraldannende og vanedannende, altså skape moralske barrierer (Schafft, 2006, s. 290). I tillegg vil inkapasitering kunne få en effekt ved at lovbrøyteren settes ute av stand til å gjøre nye lovbrudd mens han er fengslet (Bjørgo, 2015).

I utvalgets første sak, Drammenssaken, ble de domfelte gitt formildende straff på grunn av deres tilhørighet i tyrkisk æreskultur. Etter det har det vært forsøkt fremmet flere ganger som et formildende moment, men høyesterett bestemte seg: Det er ikke noe formildende ved æresdrap. På den andre siden har det derimot i nyere tid blitt skjerpede straffer for vold i nære relasjoner og i HR-2016-2269-A legges det vekt i straffeskjerpene retning på den familiære tillit som fornærmede og hans kjæreste burde hatt til familiefaren. Det samme momentet fremheves i referatet fra dommen i drapsforsøket på Oppgård.

Det er politiets oppgave å fremskaffe opplysninger for å sette retten i stand til å vurdere riktig reaksjon (Fredriksen, 2016, s. 201-207; Myhrer, 2015). La oss se nærmere på noen aktuelle straffeskjerpene omstendigheter som skal vurderes ved fastsettelse av straff eller reaksjon. Dette er i hovedsak regulert i straffeloven (2005) § 77.

Først vil dommeren vurdere handlingens objektive grovhet, deretter gjerningspersonens subjektive skyld (Wegner, 2014, s. 151-153). Relevante momenter som gjelder handlingens grovhet kan være drapsvåpen og/eller drapsmåte, og om drapet er begått på en særlig hensynsløs måte jf. straffeloven (2005) § 77 bokstav *a* og *d*. Videre i bokstav *f* og *g* legges det

vekt på om handlingen er et ledd i en planlagt eller organisert virksom, eller om den er begått av flere i fellesskap.

I flere av dommene ble det brukt skytevåpen og avfyrt en rekke skudd. I drapene på Holmlia ble det benyttet et grovkalibret AG3 automatvåpen med meget stort skadepotensiale. Det ble også avfyrt flere skudd mot begge de drepte. I flere av dommene er drapene beskrevet som «henrettelser» eller ved bruk av synonymer. Relevant nok, men man trenger ikke spesielt mye fenomenkunnskap om æresdrap for å etterforske seg frem til drapsvåpen eller antall skuddsår på offeret.

Det mer særegne for æresdrap handler om hvorvidt drapet var planlagt, organisert og begått av flere i fellesskap. Litteraturen forteller oss at dette i stor grad er tilfellet. Planlegningen og utførelsen foregår på tvers av landegrenser via et lojalt og tett familienettverk. Dette stiller naturligvis langt større krav til både forståelse og etterforskning på taktisk nivå. I trippeldrapet i Pakistan har norsk politi lykket med internasjonalt politisamarbeid sammen med Pakistan. Spliden drapene skapte mellom de dømte foreldrepæret og deres døtre resulterte i at døtrene forklarte seg mot foreldrene, og ble dermed viktige bevis for retten. Dommen er detaljert og bemerkelsesverdig sett i norsk rettshistorie. Norsk og pakistansk politi sitt samarbeid om et trippeldrap planlagt i Norge og begått i Pakistan må sies å være unikt. Det må ha krevet mye av politiet i både Norge og Pakistan på hver sin måte. For norsk politi må det ha vært en forutsetning med kulturforståelse og fenomenforståelse for drap begått med æresmotiver i Pakistan. Fra pakistansk side er det ikke vanlig å forfølge såkalte æresdrap.

I drapsforbundet i Fredrikstad og drapsforsøket i Oppegård, begge fra nyere tid, var det også et større antall tiltalte.

5.2.3 Etterforskningsfeil på grunn av misforstått fenomenforståelse

Kan det faktisk at erfarne etterforskere som de i «Monika-saken» gikk i bekreftelsesfelle bety at fenomenforståelse man opparbeider seg gjennom praksis som drapsetterforsker øker sjansen for forutinntatthet og bekreftelsebias? I Fahsing (2016) sin doktorgradsavhandling ble både norske nyutdannede politibetjenter og erfarne drapsetterforskere testet i sin evne til å sette opp gode hypoteser i to forskjellige savnet-saker, der forklaringen potensielt kunne vært drap. I den ene saken de ble testet i var den savnede en 17 år gammel kurdisk jente fra et strengt hjem. De nyutdannede politibetjentene scoret jevnt bedre enn de erfarne drapsetterforskerne i å sette opp relevante hypoteser for etterforskningen (Fahsing, 2016, s. 51-57). Funnene kan støtte argumentet om at (mis)forståelser av æresrelatert vold i politiet

kan føre til bekreftelsebias hos etterforskere. I vitenskapsteori tidligere omtalt i oppgavens metodedel fremkommer det at forkunnskap om et fag eller emne kan føre til økt forutinntatthet (Asbjørn Rachlew, 2010; Tjora, 2017). På samme måte kan muligens erfaring og fenomenforståelse om æresdrap hos etterforskere føre til dårligere evne til å være åpne for relevante alternative hypoteser.

I etterforskningen av vold i minoritetsfamilier kan det fare feil av sted hvis vi har en feilaktig forforståelse av at en sak dreier seg om æresrelatert vold basert på menneskenes etniske eller kulturelle bakgrunn. Hvis vi gjennomfører etterforskningen basert på en feilaktig narrativ om æresrelatert vold, risikerer vi å gå i en bekreftelsesfelle som kan føre til dårlig kvalitet på etterforskningen og i verste fall feilaktig domsavgjørelse. Rasialisering kan føre til at vi skaper et slikt narrativ om æresrelatert vold, og derfor tilpasser etterforskningsskrittene for å få opplysningene i saken til å passe inn i narrative.

Et eksempel kan være «Faiza-saken» fra 2010. Den 26 år gamle Faiza Ashraf, fra en pakistansk familie, ble kidnappet på en bussholdeplass i Bærum. Hun ringte nødnummeret fra bagasjerommet i bilen, men ble først etter 21 dager funnet død, nedgravd i skogen. Håvard Nyfløt ble dømt for å drepe henne. Shamrez Khan ble dømt for å ha bestilt drapet, med sjalusi som motiv. Tidligere politimester i Asker og Bærum, Torodd Veiding, tok i ettertid selvkritikk for å ha mistenkeliggjort familien og stilt spørsmål under avhør av familiemedlemmer som opplevdes «uskjønnsom» (Heyerdahl & Holm, 2011).

Avhør

Et praktisk eksempel på hvordan bekreftelsebias kan påvirke etterforskningens kvalitet i negativ retning er under politiavhør. Norsk politi benytter seg i dag av en avhørsmodell kalt KREATIV, innført på begynnelsen av 2000-tallet. Modellen er et motsvar til tidligere praksis i norsk politi der avhørene var tilståelsesfokuserte, og det ble brukt uetiske metoder for å oppnå tilståelser (A. Rachlew & Fahsing, 2015). KREATIV står for **K**ommunikasjon, **R**ettsikkerhet, **E**tikk og empati, **A**ktiv bevisstgjøring, **T**illit gjennom åpenhet og **V**itenskapelig forankring (A. Rachlew & Fahsing, 2015, s. 233)

Ved manglende bruk av etterforskningsplan med hypoteser vil man risikere at personlige teorier styrer planleggingen av avhøret. Dermed kan man risikere å mislykkes med å identifisere hvilke relevante bevis og temaer som bør dekkes under avhøret. Hvis etterforskeren feilaktig ser på saken som et separat ærefenomen får han heller ikke utnyttet den kunnskapen han allerede har om fenomenet vold i nære relasjoner til å sette opp spørsmål

om aktuelle temaer. I motsatt tilfelle, der man mangler fenomenkunnskap om æresrelatert vold, og det er det saken dreier seg om, risikerer man på lik måte å mislykkes i å identifisere riktige bevisstema. Riksadvokaten (2/2016, s. 2-3) poengterer at mange avhør fremstår uten noe klart formål. Det kan være en indikasjon på at hypotesetenkning ikke fullt ut praktiseres i forbindelse med planleggingen av politiavhør.

Under kontaktetablering med den som skal avhøres skal man ifølge KREATIV møte den avhørte med empati, respekt og interesse (A. Rachlew & Fahsing, 2015). Opplever den avhørte at han/hun feilaktig blir kategorisert i en «æreskultur» det man praktiserer æresrelatert vold på bakgrunn av etnisitet eller kultur av avhører, vil det kunne oppleves som rasistisk, respektløst og uetisk.

Senere når avhører skal få utdypet avhørtes forklaring og klargjøre relevante temaer gjennom spørsmålstilling, vil man kunne mislykkes med å belyse de aktuelle bevisstemaene fordi man ikke har planlagt spørsmål om de riktige temaene.

Aas (2014, s. 58-60) mener det kan være vanskelig for fornærmede i saken å fortelle om vold fordi det er komplekst og krever forståelse for å bli trodd. Offerets oppfatning av at politiet forstår voldsfenomenet gjennom å stille de riktige spørsmålene kan være avgjørende for å få offeret til å fortelle (Aas, 2014). En av informantene til Aas (2014, s. 60) sa det slik: «... Hvis du er heldig å møte en person som stiller de riktige spørsmålene så er det jo lettere – for da skjønner du at det er en som skjønner hva man snakker om – de tror meg, ikke sant».

Dette viser ikke bare hvordan det kan gå galt hvis man har anvender fenomenkunnskap om æresrelatert vold feil, men også mulighetene ved riktig bruk av fenomenkunnskap.

5.2.4 Muligheter ved bruk av fenomenforståelse i etterforskningen

I etterforskningssirkelen legger vi til grunn at hypotesene og 6HN skal kunne frembringe tiltak for å få svar på det vi ikke vet om saken. Dette forutsetter at vi evner å sette opp relevante hypoteser og at vi vet hva vi ikke vet. Det vi ikke vet at vi ikke vet er vanskeligere å oppdage (Martin 2010 i (Broadhurst, 2013, s. 391). Mangler vi fenomenforståelse om æresrelatert vold blir det ikke bare vanskelig å stille de riktige spørsmålene. Selv når vi får informasjonen blir koblingen og konstruksjonen av hypoteser utfordret av manglende fenomenforståelse. Det er vanskelig å se for seg at noe har skjedd som en ikke forstår eller har erfaring med. Ser etterforskeren bort i fra spor som peker i andre retninger enn første tanke om hva som har skjedd fordi de ikke gir mening eller fremstår usannsynlig, vil man stå i fare for å skade etterforskningen (Ask, 2013).

I tillegg til å hemme hva vi gjør med informasjonen i etterforskningsprosessen, kan vi slite med å innhente informasjon om 6HN. Kanskje forstår vi ikke hvilke åsteder som finnes, hvem som har medvirket, hvilken tidsperiode saken spenner seg over, hva annet som kan ha skjedd, hvordan det har skjedd og hvorfor det har skjedd. Ved å forstå bakteppet for æresrelatert vold kan vi lettere håndtere saken uten å utsette offeret for ytterligere fare. For eksempel innså politiet behovet for vakthold på sykehuset etter drapsforsøket på Oppegård, selv om faren forklarte i politiavhør at knivstikkingen kun var impulshandling skjedd under «blackout». Flere av Aas (2014, s. 62-63) sine informanter forklarte hvordan fenomenkunnskap er viktig for å ivareta offeret og forstå hvem som er involvert i etterforskningen av æresrelatert vold. En etterforsker sa det slik:

«Jeg tenker at i en sånn sak som det her, så må du ha litt inngående kunnskap om den æreskulturen som de lever under (...) I Norge er det jo veldig sånn på individnivå – men de er på det kollektivistiske – det må vi ha ganske inngående forståelse av – for å forstå at ... ja, for å kunne beskytte henne.» (Aas, 2014, s. 62-63).

En annen etterforsker sa dette: «Det er et bakteppe her som en må forstå – for å forstå de prosessene som foregår i storfamilien (...)» (Aas, 2014, s. 62-63).

Forståelse for nettopp dette bakteppet kan gi politiet taktiske muligheter i etterforskningen. Planlegging og samkoordinering i storfamilien kan avdekkes gjennom målrettet innhenting og analyse av bevis fra telefoner og trafikkdata, samt avhør av familiemedlemmer i utlandet gjennom internasjonalt politisamarbeid. I trippeldrapssaken i Pakistan kommer disse etterforskningsskrittene tydelig frem i domsavgjørelsen. I drapsforbundet i Fredrikstad ble innførselen av et betydelig pengebeløp fra Afghanistan i forkant av drapsforbundet poengtert i domsavgjørelsen. Søk i valutaregisteret kan gi oversikt over dette.

For politiet kan det også være utfordrende å få offeret til å bidra i straffesaken gjennom hele straffesaksgangen. Den komplekse psykologien mellom voldsutsatt og overgriper kan gjøre at offeret trekker seg underveis, underdriver eller ikke forklarer seg til politiet eller ikke sier alt (Aas, 2014). I drapsforbundet i Fredrikstad trakk datteren til tiltalte, som også var fornærmet i saken, tilbake det hun hadde sagt i politiavhør når saken kom opp for retten. Vi kan også spille på samarbeidspartnere som barnevernet ved å støtte deres arbeid gjennom å belyse viktige momenter i deres saksgang gjennom etterforskningen.

Politiet kan med riktig fenomenkunnskap foreta risikovurdering av forholdet (S. K. B. Vatnar et al., 2017, s. 401-403), og sette fornærmede i kontakt med eksterne aktører som krisesenter og minoritetsrådgiver. Vi kan inndra passet eller bruke internasjonalt politisamarbeid til personer som risikerer å bli sendt til utlandet for tvangsekteskap, og forstå at alle familiemedlemmene kan være medvirkere og påvirke offeret.

Å bruke sakkyndig i retten som kunne forklare både om familiens aktuelle æreskultur og familievoldsfenomener kan være viktig for rettens syn på både skyldspørsmålet og straffeutmåling.

6. Avslutning

Det spesielle med æresdrap er at denne type drap faktisk premieres og høster applaus hos sitt rette publikum (Wikan, 2008). Drap kan gi ære i en æreskultur. Det gjør sjelden andre drap. Bak drapene ligger det en kollektiv organisering og et system av undertrykkelse som bryter med frihetsverdier og menneskerettigheter vi holder høyt. Samtidig er det tydelige likehetstrekk mellom æresdrap i minoritetsfamilier og «ordinær» vold i nære relasjoner fra vår egen kultur. Vold og drap begått av etniske nordmenn kan også inneholde elementer av systematisk undertrykkelse og planlegging. Æresdrap og menns kontroll over kvinners seksualitet har en sterk historisk forankring i vestlig kultur. Ved å forstå æresdrap som et separat fenomen fra «ordinær vold» kan man risikere å feilaktig tillegge etniske minoriteter æresmotiver i familievold- og drapssaker basert på stereotypier. Forforståelse kan også på et generelt grunnlag føre til økt forutinntatthet hos etterforskere. I sum kan dette øke faren for etterforskningsfeil. Æresdrap kan best forstås som en underkategori av vold i nære relasjoner. Man bør ta utgangspunkt i den kunnskapen og forståelsen man allerede har om vold i nære relasjoner når man etterforsker æresdrap. Samtidig kan man bedre kvaliteten i etterforskningen ved å dra nytte av forståelser av særtrekkene ved slike drap. Slik kan man identifisere aktuelle (bevis)temaer og involverte personer i saken på en bedre måte. Manglende forståelse av æresrelatert vold og æresdrap kan i motsatt tilfelle føre til dårligere kvalitet i etterforskningen. For eksempel ved mangel på oppdagelse av lovbrudd, manglende beskyttelsestiltak ovenfor fornærmede, dårligere kvalitet på avhør og manglende etterforskning mot medvirkere i saken.

Det fremstår et behov for ytterligere forskning på motiver i familiedrapssaker. Et helhetlig kunnskapsløft for æresdrap kan hindre etterforskningsfeil både i tilfeller av mangel på forståelse, og misforståelser basert på stereotypier. De norske partnerdrapene får ofte lite

oppmerksomhet, spesielt når gjerningsmannen har tatt sitt eget liv. Samtidig har det i nyere tid vært et økt søkelys på forebygging og etterforskning av vold i nære relasjoner og partnerdrap. Blant annet gjennom *NOU 2020: 17 Varslede drap? - Partnerdrapsutvalgets utredning 2020*) blir det satt søkelys på hjelpeapparatet og beskyttelsestiltak for kvinner. Kanskje er det på tide å dra mannens motiver for familiedrap sterkere frem i lyset. Et økt søkelys på *mannen* kan bære frukter. En familiedrapsmann bør ikke skånes for etterforskning og omtale selv om han har tatt sitt eget liv. Forståelse for mannens situasjon og motiv bak familiedrap er ikke det samme som å forsvare ham. Derimot kan det bidra til å bekjempe og etterforske drapene på en mer effektiv og riktig måte.

7. Kilder

Adams, D. (2007). *Why do they kill?: Men who murder their intimate partners*: Vanderbilt University Press Nashville, TN.

Ansari, I. (2016, 12.10.2016). Pakistan; ny lov mot såkalte æresdrap. *NRK: Urix*. Hentet fra <https://tv.nrk.no/serie/urix/201610/NNFA53101216/avspiller>

Ask, K. (2013). Bias: Fejl og faldgruber i efterforskning. I C. Hald & K. V. Rønn (Red.), *Om at opdage: Metodiske refleksjoner over politiets undersøgelsespraksis*. Fredriksberg: Samfundslitteratur, 149-169.

Barneombudet. (2018). "Alle kjenner noen som har opplevd det" Samtaler med ungdom om seksuelle krenkelser. Oslo. Hentet fra <https://www.barneombudet.no/aktuelt/aktuelt/ta-seksuelle-krenkelser-blant-ungdom-pa-alvor>

Bertelsen, B. E. (2020). Blodhevn i Store norske leksikon. Hentet fra <https://snl.no/blodhevn>

Bjerkestrand, M. L. (2013). *Mannen bak volden-en kvalitativ studie av menn dømt for vold mot andre menn* (Master). Universitetet i Oslo, Oslo

Bjerknes, O. T. & Fahsing, I. (2018). *Etterforskning: prinsipper, metoder og praksis*: Fagbokforlaget.

Bjerknes, O. T. & Johansen, A. K. H. (2009). *Etterforskningsmetoder - en innføring*. Bergen: fagbokforlaget.

Bjøranger, T. (2020). Æresrelatert vold. Hentet 27.03.2021 fra <https://terjebjoranger.no/aeresrelatert-vold/>

Bjørger, T. (2015). *Forebygging av kriminalitet*. Oslo: Universitetsforl.

Bjørger, T. & Carlsson, Y. (1999). *Vold, rasisme og ungdomsgjenger: forebygging og bekjempelse*: Tano Aschehoug.

Borchgrevink, T. (1997). Et ubehag i antropologien. *Norsk antropologisk tidsskrift*, 8(1), 26-39.

Bredal, A. (2014). Ordinary v. other violence? Conceptualising honour-based violence in Scandinavian public policies 'Honour'Killing and Violence (s. 135-155): Springer.

- Broadhurst, R. (2013). Uncertainty and the case of police constable 'Tiger' Tsui Po-ko. *Policing and Society*, 23(3), 390-407. doi: 10.1080/10439463.2013.771535
- Brown, J. (1996). Police research: some critical issues. *Core issues in policing*. London: Longman, 179-190.
- Carson, D. (2007). Models of investigation. I: Newborn, T; Williamson, T; Wright, A. *Handbook of Criminal Investigation*. New York: Willan Publishing.
- Christoffersen, L., Tuft, P. A. & Johannessen, A. (2016). Introduksjon til samfunnsvitenskapelig metode: Oslo: Abstrakt forlag.
- Comack, E. (2004). The Gendering and Racializing of Criminalized Others. *The Blackwell Companion to Criminology*, 325-339.
- Connell, R. W. (2005). *Masculinities: Polity*.
- Dalland, O. (2012). *Metode- og oppgaveskriving for studenter*. Oslo: Gyldendal Norsk Forlag.
- Drægni, I. (2002). Rystet over synet på æresdrap. *Drammens Tidende*. Hentet fra <https://www.dt.no/nyheter/rystet-over-synet-pa-aeresdrap/s/2-2.1748-1.2920954>
- Fahsing, I. A. (2016). *The making of an expert detective: thinking and deciding in criminal investigations* (Doktorgradsavhandling / Göteborgs universitet, Psykologiska institutionen, Bind 347). Göteborg: Department of Psychology, University of Gothenburg.
- Fahsing, I. A. (2013). Effektivitet, dyder og krydspres i efterforskninger. I: Hald, C; Rønn, K. V. *Om at oppdage, metodiske refleksjoner over politiets undersøkelsespraksis*. Fredriksberg: Samfunslitteratur.
- Fjellidalen, S. K. (2011). " Kvinnen som eiendom":-om forståelser av menn som begår partnerdrap
- FN-Sambandet. (2020). Kurdistan. Hentet 10.03.2021 fra <https://www.fn.no/Konflikter/kurdistan>
- Fredriksen, S. (2016). *Lovbrudd, skyld og straff : hovedlinjer i alminnelig strafferett*. Oslo: Gyldendal juridisk.
- Giertsen, H. (2000). K og måter å forstå drap på. Oslo: Universitetsforl.
- Gill, A. K., Strange, C. & Roberts, K. (2014). *Honour killing and violence*: Springer.

- Grøndahl, P. (2019). *Om drap*. Oslo: Gyldendal.
- Grønhaug, R. (1997). Rettsstaten, det flerkulturelle og antropologien. *Norsk antropologisk tidsskrift*, 8(3-4), 256-266.
- Hatlen, J. F. (2009). Æresdrap og familiedrap i den romerske antikken. *Tidsskrift for kjønnsforskning*, 33(1-02), 47-62
- ER.
- Heyerdahl, N. & Holm, P. A. (2011, 10.03.2011). Politiet tar selvkritikk. *Aftenposten*. Hentet fra <https://www.aftenposten.no/norge/i/OpLK1/politiet-tar-selvkritikk>
- Hjermundrud, T. S. G. (2020). Den vanskelige æren. *NRK*. Hentet fra <https://www.nrk.no/norge/xl/den-vanskelige-aeren-1.14907107>
- Hopperstad, M. (2019, 24.10.2019). Familiefar dømt for drapsforsøk mot datter. *VG*. Hentet fra <https://www.vg.no/nyheter/innenriks/i/GG8dv4/familiefar-doemt-for-drapsforsoek-mot-datter>
- Innes, M. (2003). *Investigating murder : detective work and the police response to criminal homicide* (Clarendon studies in criminology). Oxford ; New York: Oxford University Press.
- Isdal, P. (2000). *Meningen med volden*: Kommuneforl.
- Johannessen, L. E. F., Rafoss, T. W. & Rasmussen, E. B. (2018). *Hvordan bruke teori? : nyttige verktøy i kvalitativ analyse*. Oslo: Universitetsforl.
- Kate Mevik, Ole Greger Lillevik & Edvardsen, O. (2017). Vold mot barn. Teoretiske, juridiske og praktiske tilnærminger. *Tidsskrift for velferdsforskning*, 20(01), 93-95. doi: 10.18261/issn.2464-3076-2017-01-07
- Katz, J. (1988). *Seductions of crime: Moral and sensual attractions in doing evil*.
- Kinander, M. (2005). *Rettsfilosofi : en innføring*. Bergen: Fagbokforl.
- Kolflaath, E. (2015). En metode for bevisbedømmelse i straffesaker. I: *Aarli, R; Hedlund, M; Jebens, S.E. Bevis i straffesaker: Utvalgte emner*. Oslo: Gyldendal Juridisk.
- Kripos. (2020). Nasjonal drapsoversikt 2020. Hentet fra <https://www.politiet.no/globalassets/04-aktuelt-tall-og-fakta/drap/drapsoversikt-2020-.pdf>
- Landinfo. (2009a). Ekteskapstradisjoner i Tyrkia.

- Landinfo. (2009b). Iran: Generelt om æresdrap.
- Landinfo. (2019a). *Afghanistan: Ekteskap*. Hentet fra <https://landinfo.no/wp-content/uploads/2019/05/Temanotat-Afghanistan-Ekteskap-10052019.pdf>
- Landinfo. (2019b). *Afghanistan: Straffeloven*. Hentet fra <https://landinfo.no/wp-content/uploads/2019/10/Temanotat-Afghanistan-Straffeloven-18102019.pdf>
- Landinfo. (2021). *Temanotat, Pakistan - ekteskap og skilsmisse*. Oslo. Hentet fra <https://landinfo.no/wp-content/uploads/2021/01/Pakistan-temanotat-Ekteskap-og-skilsmisse-oppdatering-25012021.pdf>
- Lie, B. I. (2010, 21.06.2010). 1982: Første æresdrap i landet. *Drammens Tidende*. Hentet fra <https://www.dt.no/mot-2011/drammen/nyheter/1982-forste-aresdrap-i-landet/s/2-2.1748-1.5395852>
- Lillevik, O. & Øien, L. (2012). Praksistilnærming i forebygging av vold. *I: Engvold, H. O., & Johansen, K (Red.). Klinisk kommunikasjon*.
- Meland, A. (2005). Drepte søsteren(19) med revolver. *Dagbladet*. Hentet fra <https://www.dagbladet.no/nyheter/drepte-sosteren-19-med-revolver/66137502>
- Myhrer, T.-G. (2015). *Kvalitet i etterforskningen : særlig om påtaleansvarliges rolle og betydning : delrapport i "Etterforskningsprosjektet"* (PHS forskning (trykt utg.), Bind 2015:1). Oslo: Politihøgskolen.
- Newburn, T. & Stanko, E. A. (2013). *Just boys doing business?: men, masculinities and crime*: Routledge.
- Nordbø, B. (2019). holmgang i Store norske leksikon Hentet fra <https://snl.no/holmgang>
- Norum, H. (2018). Wara: - Oslo tåler ikke mer innvandring. *NRK*. Hentet fra <https://www.nrk.no/norge/wara - -oslo-taler-ikke-mer-innvandring-1.14030237>
- NOU 2012:15 Politikk for likestilling*. (2012). Hentet fra <https://www.regjeringen.no/no/dokumenter/nou-2012-15/id699800/>
- NOU 2020: 17 Varslede drap? - Partnerdrapsutvalgets utredning*. (2020). Oslo. Hentet fra <https://www.regjeringen.no/no/dokumenter/nou-2020-17/id2791522/?ch=1>

- Politidirektoratet. (2016). *Handlingsplan for løft av etterforskningsfeltet*. Oslo: Politidirektoratet. Hentet fra <https://www.politiet.no/globalassets/dokumenter/03-strategier-og-planer/handlingsplan-for-loft-av-etterforskningsfeltet.pdf>
- Politidirektoratet. (2019). *Kapasitetsundersøkelsen*. Hentet fra <https://www.politiet.no/globalassets/kapasitetsundesokelsen.pdf>
- Polk, K. (1994). *When men kill: Scenarios of masculine violence*: Cambridge University Press.
- Rachlew, A. (2010). Å forske på sine egne. *Arbeidsmetoder og metodearbeid i politiet*, 127.
- Rachlew, A. & Fahsing, I. (2015). *Politiavhøret. I: Aarli, R; Hedlund, M; Jebens, S.E. Bevis i straffesaker: Utvalgte emner, Oslo: Gyldendal juridisk.*
- Reddy, R. (2014). Domestic violence or cultural tradition? Approaches to 'honour killing' as species and subspecies in English legal practice *'Honour' Killing and Violence* (s. 27-45): Springer.
- Riksadvokaten. (1/2002). Mål og prioriteringer for straffesaksbehandlingen i politiet - 2002.
- Riksadvokaten. (2/2016). Rundskriv nr. 2/2016 Politiavhør.
- Riksadvokaten. (2015). "Monika-saken" læringsperspektiver. Rapport fra arbeidsgruppe. *Riksadvokatens publikasjoner nr. 1/2015.*
- Robson, C. & McCartan, K. (2016). *Real world research*: John Wiley & Sons.
- Rui, J. P. (2014). Straffeprosessen i perspektiv. *Universitetsforlaget.*
- Rønn, K. V. (2013). Mistanke - Hypoteser og forklaringer i opdagelsearbeid. *I: Hald, C; Rønn, K. V. Om at oppdage, metodiske refleksjoner over politiets undersøkelsespraksis. Fredriksberg: Samfunslitteratur.*
- Schafft, A. (2006). Almenprevensjon. *I: Kriminologi. Liv Finstad og Cecilie Høigård (red.) Oslo: Pax forlag, 289-299.*
- Skjørten, K. (2005). Medieprisme på vold mot kvinner. *Tidsskrift for kjønnsforskning, 4, 2005.*
- Språkrådet, U. i. B. (2021). Bokmålsordboka. Hentet 17.03.2021 fra <https://ordbok.uib.no/perl/ordbok.cgi?OPP=tragedie>

Stelfox, P. (2007). Professionalizing criminal investigation. I: *Newborn, T; Williamson, T; Wright, A. Handbook of Criminal Investigation. New York: Willan Publishing.*

Straffeloven. (2005). *Lov om straff* Hentet fra https://lovdata.no/dokument/NL/lov/2005-05-20-28/KAPITTEL_2-10#KAPITTEL_2-10

Straffeprosessloven. (1981). Lov 22. mai 1981 nr. 25 om rettergangsmåten i straffesaker

Strange, C. (2014). Adjusting the Lens of honour-based violence: Perspectives from Euro-American history *'Honour' Killing and Violence* (s. 46-68): Springer.

Tjora, A. (2017). Kvalitative forskningsmetoder. *Gyldendal akademisk, Oslo* (3. utgave).

Torgeir Skorgen, Ingunn Ikdahl & Berg-Nordlie, M. (2020). rasisme i Store norske leksikon på snl.no. Hentet 21.03.2021 fra <https://snl.no/rasisme>

Vatnar, S. (2019). *Partnerdrap*

– *omfang, karakteristika og forebygging*. Paper presentert på: PHS - Erfaringsbasert master i etterforskning. Oslo

Vatnar, S. K. B., Friestad, C. & Bjørkly, S. (2017). Intimate partner homicide in Norway 1990–2012: identifying risk factors through structured risk assessment, court documents, and interviews with bereaved.

Websdale, N. (1999). *Understanding domestic homicide: UPNE.*

Wegner, R. B. (2014). *Strafferett: alminnelig del*. Drammen: Vett & viten.

Wik, G., Olsen, S. L. & Galta, K. (2005). *Mord - selvmord i nære relasjoner*. Oslo: Universitetsforl.

Wikan, U. (2003). *For ærens skyld: Fadime til ettertanke*. Oslo: Universitetsforl.

Wikan, U. (2008). *Om ære: Pax*.

Wikan, U. (2015). Sakkyndig vitnemål i LB-2015-56903.

Østerberg, D. (2003). *Sosiologiens nøkkelbegreper og deres opprinnelse* (Sosiologiens nøkkelbegreper, 7. utg. utg.). Oslo: Cappelen Damm akademisk.

Aas, G. (2014). Familie vold som et spesialfagfelt i politiet? *Nordisk politiforskning* (01), 58-81.

Aase, S. D. (2004). *Ære, eller ikke være?: en sammenlignende studie av æresbegrepet på Island i middelalderen, og i dagens gjenger i Oslo*. University of Oslo

8. Domsregister

HR-2016-2269-A. *Lovdata Pro*.

LB-2015-56903. *Lovdata Pro*.

LB-2016-7485. *Lovdata Pro*.

LE-1994-100. *Lovdata Pro*.

LG-1999-424. *Lovdata Pro*.

Rt-1984-1146. *Lovdata Pro*.

Rt-1989-445. *Lovdata Pro*.

Rt-1994-1392. *Lovdata Pro*.